

Albert Ernő

A CSÍKDÁNFALVI HUSZÁR LUKÁCS KÁROLY NÉPI KÉZIRATOS FÜZETE (1910–1913)¹

1. A 20. században egyre gyakrabban elhangzott, hogy a népköltészet bővebb megismeréséhez szükséges a népi kéziratok füzeteinek vizsgálata is. Nem véletlenül fogalmaztak úgy a *Magyar Néprajzi Lexikon* IV. kötetében, hogy „a népköltészet hagyományos, szóbeli megnyilatkozási formája elvesztette korábbi kizárólagosságát”.²

És folytathatjuk azzal is, hogy amikor 1969. május 28–29-én Budapesten a szájhagyományozás törvényszerűségeit nemzetközi fórumon vizsgálták, megfogalmazták azt is, hogy „...dialektikus történelmi összefüggés és állandó kapcsolat van a szóbeliség és írásbeliség között”.³

Ma már úgy is fogalmazhatunk, hogy az írásbeliség a népi alkotások szinte mindegyik műfajában egyrészt „alkalomszerűen, olykor pedig törvényszerűen” megjelenik. De azt is hangsúlyozhatjuk, hogy egyes műfajokban vagy alkotásokban a megjelenési forma írásos, amely, eljutva a szájhagyományozáshoz, „valódi folklór alkotásként jelenik meg, vagy ilyeneket hozhat létre”.⁴

A szóbeliség és írásbeliség szoros kapcsolatát bizonyítja az is, hogy amelyek a szóbeliségre jellemző sajátosságok, döntő részben vonatkoztathatók az írásos népköltészetre is, legfeljebb azzal egészíthetjük ki állításunkat, hogy találunk olyan műfajokat, amelyek csak az írásbeliség sajátjai.

Azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy amíg a szóbeliség szinte általános jellemzője volt a népköltészetnek, addig alkotói és megőrzői döntő részben írástudatlanok voltak, mára pedig az emberek elsajátították az írást-olvasást, az írás életünk szerves részét képezi. Ezért az írásos népköltészet vizsgálatát egyre többen szükségesnek látják. Az 1990-es évek végén Keszeg Vilmos külön kötetet szerkesztett a népi írásbeliség vizsgálatára, amelyet *Írás, írott kultúra, folklór* címen jelentetett meg,⁵ legutóbb pedig önálló egyetemi jegyzetet adott ki.⁶ Sok más mellett érdemük ezeknek a köteteknek, hogy rávilágítottak számos

olyan műfaj sajátosságaira, amelyek írásban léteznek, és szerves részét képezik a folklórnak.

Azt is meg kell említenünk, hogy a szájhagyományozás és írásbeliség kölcsönös hatásának olyan kapcsolatára is utalhatunk, amelynek során az írott alkotás szóbelivé alakul, bizonyos terjedési és formálódási út után ismét leírják, továbbterjesztik, majd visszatér a szájhagyományozódáshoz. Máskor pedig a szájhagyományban korábban élő szöveg idő teltevel feledésbe merül, de leírt formában megmarad, majd újból feleledhet.

Születtek népi alkotások oly módon, hogy léteket írásos formának köszönhették. Kedvező körülmények között ki lehetett mutatni, hogy első megismert alkotója versként írta meg művét, azután szóbeli úton formálódott, csiszolódott későbbi kedvelt énekké. Ezen folyamatok vizsgálatában úttörő szerepet vállalt Vikár Béla, aki kiderítette, hogy a népszerű Szűcs Marcsáról szóló ballada 1822 körül valóban megtörtént eseményhez kapcsolódott, s amelynek első megfogalmazója Új Péter volt, aki ismerte a helyi népköltészeti hagyományokat, azok szellemében írta meg a gyilkosságtörténetet. A szóbeliség folytán azonban azokat a részeket, amelyek nem illeszkedtek a hagyományos formákba, elhagyták az éneklők, egyes részeket pedig átalakítottak. Kimaradtak azok az elemek is, amelyeknek éneklése nehézkes volt.⁷

Antal Árpád a Balog Józsiáról szóló ballada keletkezési körülményeit vizsgálta.⁸ Megállapította, hogy Balog Józsi 1829-ben 22 éves korában sócsempészség ürügyén osztrák tisztnek Kézdi-polyánban „ezrek szemelattára” kivégeztették. Az esemény az egész vidéket megrendítette. Szántó Ferenc 1831-ben versben írta meg a történetet, mégpedig a népballadák stílusában, de a históriás énekszerzők apró részletességével. A későbbiek során az énekből kimaradtak azok a részek, amelyek az esemény szempontjából nem voltak fontosak, de egyes verssorok is átalakultak.

¹ A füzetet Ambrus-Mátyás Mária tanárnő juttatta el hozzám, köszönet érte.

² KÜLLŐS Imola – SZEMERKÉNYI Ágnes 1981, 182–183.

³ ORTUTAY Gyula 1974, 102.

⁴ VOIGT Vilmos 1984, IX, 234–235.

⁵ KESZEG Vilmos (szerk.) 1999.

⁶ KESZEG Vilmos 2008.

⁷ VIKÁR Béla 1905, 273–290; 337–345.

⁸ ANTAL Árpád 1962, 27–67.

A fentiekből kiderült, hogy mindkét ballada első megfogalmazója a népi alkotások ismeretében írta meg a szomorú történetet, de a folklór törvényszerűségeinek érvényesülése folytán a terjedés, éneklés során az éneklők szűkítették, ha kellett, átalakították az eredeti szöveget.

Hasonló szerepet töltenek be a históriások, hírversírók is. Az általuk fontosnak vélt és a közérdeklődésre számot tartó történeteket megírták, kinyomtatták, éneklés kíséretében a lapokat árusították, amelyeket a hallgatók megvásároltak, a hallott dalmra énekeltek. Ha népszerűvé vált az ének, beilleszkedett a folklórhagyományba.⁹

A népköltészet írásos létének és terjedésének számos formája, lehetősége közül a népi kéziratos füzetekre összpontosítjuk figyelmünket. Meghonosodásának, elterjedésének egyik feltétele az írás-olvasás elsajátítása.

2. Az egyház kimutathatóan évszázadokon át szűkebb körben terjesztette az írásbeliséget, de a falvak életében a döntő fordulatot az 1848-as forradalomban gyökerező, 1868-ban Eötvös József közoktatásügyi miniszter által előkészített XXXVIII. törvény közzététele jelentette, amely az iskolai tanulást megszabott életkorban kötelezővé tette. Bár eredménye csak később mutatkozott meg, az 1880-as években a korábban tömeges írástudatlan lakosság fele elsajátította az írást-olvasást.

Az analfabetizmus felszámolása terén igen sok tennivaló mutatkozott Csíkban is. Az 1891-es népszámlálás szerint Csík vármegye 114 110 lakosa közül 26 698 férfi és 39 102 nő, vagyis 55 800 személy még mindig nem ismerte az írást. Ha bizonyos javulás kimutatható az 1910-es népszámlálás adataiból, még mindig igen nagy az írástudatlanok száma. Ekkor, 1910-ben, a Csík vármegyében élő 145 720 lakos közül 22 967 férfi és 26 779 nő, vagyis 49 746 személy sem írni, sem olvasni nem tudott.¹⁰

Csíkdánfalván 1880-ban a 2266 lakosból 295 tudott írni-olvasni, de 1910-re lényeges javulás tapasztalható, ugyanis ekkor a 2700 lakos közül 1464-en elsajátították az írást-olvasást.¹¹ A későbbiek során a statisztikák szerint teljesen eltűnt az írástudatlanság.

Tanulásgként meg kell említenünk, hogy Trianon után az új hatalom képviselői erőszakkal próbálták eltüntetni a magyarnyelvűséget. Egyik lépésként mind az óvodai, mind az iskolai oktatást román nyelvűvé alakították. Intézkedésüket úgy akarták megerősíteni, hogy az 1924-es 176. számú tanügyi

törvény 159. paragrafusában szerint, ha román tanítók vállalnak állást például Csíkban, teljesen magyarok lakta falvakban, 50 százalékos béremelésben részesülnek mindaddig, amíg ott tartózkodnak, magasabb fizetési fokozatba 4 évenként léphetnek. A tanítók, ha házasság, háromszoros havi fizetésben részesülnek beiktatási jutalomként, ha magányosak, akkor két havi fizetés a jutalom. Akik pedig elkötelezik magukat arra, hogy véglegesen letelepednek, fokozat szerinti fizetést 3 évenként kaphatnak, és részesülnek még 10 hektár földjutalomban.¹²

Beszédes bizonyítékai az elrománosítási törekvéseknek Márton Áron beszámolójának adatai az 1939. november 16-án tartott Egyházmegyei Tanács közgyűlésén: „Elemi iskoláink tanulóinak száma 1921-ben 45 000, 1939-ben 14 879. Az utolsó 20 esztendő alatt a katolikus gyermekek 70 százaléka maradt iskoláink falain kívül.” A román hatóságok rövid idő alatt több mint ezer magyar tannyelvű iskolát szüntettek meg.¹³ A korábban említett feltételek mellett tömegesen jelentkeztek a magyarul egyetlen szót sem tudó román tanítók szintiszta magyar községekbe tanítani. De a család és a közösség szívósan őrizte a magyar nyelvet.

3. Az írásos népköltészet meghonosodásában az is szerepet játszott, hogy Csíkból, más székely megyékből is, számos leány messze városokba távozott szolgálonak. Eljutottak többnyire Brassóba, de szolgáltak Budapesten, Bukarestben, számos erdélyi és moldvai, havasalföldi városban. A felcsíki falvakból, Dánfalváról is, legalább 100–150 lány már zsengekorban szolgálatot vállalt, szolgáltak a legények is. A szülőföldtől távol kerültek azok a legények, akiket a 19. században lehetőleg osztrák környezetbe, nemegyszer Bécsbe vittek katonának, 1868-tól épenséggel három évre. A minél távolabbi katonai szolgálatot érvényesítették a két világháború között és az azutáni években is. Idegen nyelvi környezetbe kerültek, ahol legtöbbször a nyelvi ismeretek hiánya miatt megalázták őket.

A családtól és ismerőseiktől távollétben a fiatalok korábban üzenetekkel tartották a kapcsolatot. Amikor a levél is mint üzenetközvetítő ismertté vált, érkezése hosszú ideig nagy eseménynek számított a falu közösségi életében. A 19. és 20. században az írásbeliség elterjedése folytán már gyakrabban sor került levélírássra, így meggyorsulhatott az üzenetváltás. Tán ennek is tulajdonítható az új műfaj, a verses levél kialakulása.

⁹ TAKÁCS Lajos 1951, 1–49; 1988, 381.

¹⁰ *Statisztika*, 1893, 34, 246–147, 152–158–164; uo. 1916, 18, 168.

¹¹ BÁLINT Gyula é. n.

¹² Forrás:

<http://hu.wikipedia.org/wiki/Kult%C3%BArz%C3%B3na>
Utolsó letöltés: 2010. június 1.

¹³ OSVÁTH Judit 2002, 439.

4. A 19. század végén fokozatosan szokássá vált, hogy a katonának vitt vagy szolgálónak álló legények, leányok arra törekedtek, hogy valamely emléket őrizzenek meg életük ezen szakaszáról, s ezért füzeteket vásároltak, abba egy-egy emléket elsősorban maguk írtak, de füzetüket átadták barátaiknak, ismerőseiknek is, hogy köszöntő szavakat, legtöbbször egy-egy éneket vagy más szöveget írjanak bele. A tulajdonos inkább azt írta le, amit korábban nem ismert, vagy barátai füzetében leírva látott. Mivel a szolgálók különböző vidékekről gyűltek egy-egy városba, a szabadidőben, „kimenőkor” találoztak egymással, énekeltek, táncoltak is, s ilyenkor elsajátították egymás énekeit, hazatérve tovább terjesztették. De a fontosabbakat, kedveltebbeket le is írták, így megőrizték, másokkal is megismertették. Ezek a füzetek arra is bizonyítékok, hogy egy-egy időszakban milyen énekek vagy más népi alkotások voltak közkedveltek. A kaszárnyákban szintén gyakran összegyűltek a katonák, s elmondták panaszukat, a vásárolt füzetekbe beírták emlékeiket, énekeiket. Ezekben a füzetekben található emlékkeresek, népdalok, katonadalok, nóták, verses levelek, néha a városon hallott operett-részletek is.

A füzetek többsége vegyes tartalmú, de bizonyos műfajok a kor divatja vagy a környezetben kialakult szokás következtében túlsúlyba kerülnek. Találunk olyan füzetet, amelybe népdalokat írtak, emlékkereseket is, gyakran balladákat, külön írták le a lakodalmi szokások verseit, rigmusait, esetleg életrajzokat, kiemelkedő történeteket, ritkán meséket is.

E füzetek arról is tudósítanak, hogy hová távoztak hazulról a fiatalok. Dánfalvi leányok, legények bejegyzései: *Írta 1936. II. hó 26-án Brassóba Gál Veronika*. Vízi Erzsébet füzetében: *Édes kis Annuskám 1942 VIII. 20. Budapest*. 1944-ben *Én írtam, Bíró Regina egy szomorú délután, Dánfalva*. Gergely Borbála füzetében: *Írta Márton János 1950, Jasi. Jegyezte Ferencz Vera Karcsinak Bukarestbe, 1953. VI. 27.*

*

Ujváry Zoltán 1960-ban azt írta, hogy a „kéziratok könyvek felé csak az utóbbi időben fordult a kutatás figyelme”. Egyik megállapítása, hogy a kéziratok füzetek a népi alkotások „hagyományozódásában” igen fontos szerepet töltenek be: kiegészítik a szájhagyományt, a népi alkotásokat őrzik, terjesztik.¹⁴

Katona Imre hasonlóképpen felhívja a figyelmet ezekre a füzetekre, megállapítása: nélkülük szegényebb volna népköltészetünk.¹⁵

A fentieket egészítsük ki még egy idézettel: „A kéziratok könyvek forrásul szolgálnak a parasztság szellemi életének, kultúrájának kutatásához. Fontos dokumentumok ezek a sárguló lapok, mert megállapíthatjuk belőlük, hogy milyen hatások érték a népköltészetet, s ezekből a hatásokból mi az, ami lerakódott, és mi az, ami csak a népi kultúra felszínéig jutott el.”¹⁶

5. Lukács Károly Dánfalván született 1889-ben, onnan vonult be katonának, három éven át Bécsben volt huszár. Házát a Lukácsok utcájában 713. szám alatt építette, később az eredeti formáján módosítottak, ma unokája, Lukács Zoltán lakik benne. Unokája és Both Vilmosné visszaemlékezése szerint földművelésből élt, szerette munkáját. Jó humorú, nótás kedvű emberként ismerték, kedvelték a faluban. Két gyermeke: Barnabás és Vilma.

A korabeli szokás szerint ő is készítettett huszár sablonba elhelyezett képet, a családban mindmáig megőrizték. Emlékeztek arra is, hogy fatengelyű óráját kedvelte, sokat javította, később a kultúrház igazgatója múzeumban helyezte el. 1968-ban távozott az élők sorából, a dánfalvi temetőben nyugszik.¹⁷

Dánfalván a Lukács család régi keletű. 1614-ben a lófők között Lukács István és Márton, a gyalogok között Lukács György neve szerepelt, továbbá Lukács Márton zsellére volt Tót Bálint, viszont Lukács István a Kerekes Mihály, Lukács Simon a Horvát Tamás zsellére volt.¹⁸

I. Rákóczi György, Erdély fejedelme 1627. szeptember 27-én közölte, hogy szenttamási Damokos Istvánné Lázár Judit peres ügyeinek védelmezésére szentdomokosi Literati Jánost és dánfalvi Lukács Pétert ügyvédül bízta meg.¹⁹ 1643-ban Lukács István, Pétert, Mihályt a régi lófők között, Lukács Györgyöt hadi szolgálatra alkalmatlan „öreg ember”-ként írták össze.²⁰ 1681-ben a lovas századhoz tartozott Lukács István, aki a falu bírása volt, valamint Lukács Márton.²¹ 1699. május 11-én Lukács Péter és István „lófő nemes” személyek jobbágyukat „lekötik” „8 próbált körmöczi aranyakért, amely teszen mostani üdőben flor. hungaricales 40”.²² Lukács Péter és István lófő 1702-ben a II. Rákóczi Ferenc vezette szabadságharcban is részt vett.²³ 1750-ben a szabad székelyek között találjuk Lukács Mihály, Tamás, Balázs nevét.²⁴

¹⁴ UJVÁRY Zoltán 1960a, 155–156.

¹⁵ KATONA Imre 1977, 552.

¹⁶ UJVÁRY Zoltán 1960b, 111–146.

¹⁷ Az adatokat Ambrus-Mátyás Mária közölte.

¹⁸ SzOkl Ús, IV, 530–531.

¹⁹ SÁNDOR Imre 1910, 27.

²⁰ SzOkl Ús, VI, 223–226; uo. 276–277.

²¹ SzOkl Ús, VIII, 31.

²² SzOkl, VII, 39:1378. sz.

²³ ENDES Miklós, dr. 1994 (1938), 520–540.

²⁴ GARDA Dezső 1999, 175–178.

A Lukács család tagjait Dánfalván a későbbiek során is számon tartották, egyik utcát, nem tudni mióta, Lukácsok utcájának nevezték el. Hogy a népes, folyamatosan Dánfalván élő Lukács család melyik ágához tartozott huszár Lukács Károly, nehezen lehetne megállapítani.

A füzet tulajdonosa, Lukács Károly sorozás után a Brassó melletti Feketehalomba vonult be katonának, amely a füzet borítójából derül ki, onnan vittek Bécsbe, ott katonáskodott 1910 és 1913 között. Füzetét bevonulásakor vásárolta, amelynek mérete 20 × 16 cm és *Buchhandlung Wilh. Hlemenich* nyomtatott feliratú címke található rajta. Abba jegyezte az írásunk kezdetén leírt tulajdonost igazoló szövegét. Az oldalakat megszámozta, a 76. szám az utolsó. Bár ezen a katonai szolgálat befejezésére utaló szöveg található, mégis úgy tűnik, hogy néhány lap még lehetett a füzetben, hisz az utolsó már különálló. A nem számozott első tiszta lapra két korabeli bélyeget is ragasztott, amelyen fiatal nő látható, kisgyermekét ölében tartja, mellette kislánya áll. Felirata: felül: *Asilmaeke des R. V.F.K.*, alul: *Für Obdchlose Kinder*.

A számozatlan első oldalon piros tintával írott olyan vers olvasható, amelyet akkor jegyzett le, amikor befejezte a katonaságot:

*Dal a komisz életből
jertek fiuk menyünkki a kantinba
ígyunk egyet a szabadulásunkra
ígyunk egyet, esem hitük ezelőt
hogy letelik eza három, esztendő
(fekete tintával)
Lukács Károly 1910béli
öreg szenvedő.*

Lukács Károly a füzetbe néhány helyre külön is beírta nevét: *Lukács Károly 1910béli* az első oldalon, a másodikikon ezt kiegészíti *Bécs* beírásával. Az 59. oldalon: *Irta Lukács Károly 1913 ban február 2 án. Vasárnap délután három orakor az istáloba. 1910 béli öreg szenvedő kinek két kis agyusztált hónap a komisz élet; 72. oldalon: írtam mind öreg szenvedő 1913 ban Lukács Károly vén. Az egyik verses levél megírása után a 11. oldalon található: Irta Fodor Sándor 1912. Május 5 én este 7 orakor Bécsben a krikisulban; az 54. oldalon: Irta Már András 1910béli Öreg Szennvedő kinek már csak 3 kis agyusztált hónap komisz élet Háromszék megye Dá[l]nok Gele András, Lukács Károlyjal együtt szennvedtünk a krikisulba mint öreg csontok.*

A füzet szerkezete egységes, hisz a bevezető első lap után kihagyás nélkül sorba írta az egymást követő szövegeket, vegyesen a különböző műfajokat, majd elbúcsúzott a katonalettől. Balladák, népdalok, verses levelek, a katonaköltészet imádságai felváltva sorakoznak a füzetben, összesen 7 ballada, 4 népdal,

18 verses levél egy-két dalbetéttel, tréfás imádságok és lakodalmi rigmusok.

Bevezető (1. old.):

a ki eszt el lopja huzák fel

az akasztó fára, – kezdősor, amelyhez hasonlólt más énekes füzetekben is lehet találni, s amelynek gyökerei messze időkbe nyúlnak vissza. Úgy tűnik az újonc katonát kioktatták a katonaletről, annak nehézségeiről, mert már kezdetben jól tudja, milyen élet vár rá a kaszárnnyában. Ennél valószínűbb, hogy korábban bevonult katonatárs füzetéből másolta első szövegeit. Így folytatja, megjelölve füzete vezetésének célját, azt, hogy olvasóinak és barátainak írja:

*mert ez a kis könyv sok félét
megtud mondani, hogy minden féle jo és
keserü napjaimot kit ez nélkül, sem
felejténék el soha de azért csak bevezetem
ezen kis könybe mert, kedves, olvasoim,
és barátaim, higyétek el hogy sok
baja van egy huszárnak de még egy
regutának akit minden este jol meg, finánczolnak
és vele sok ferverczbajgent, csináltatnak.
demielőt hozzá fognék e hozszadalmas
dolognak, melyben, három évi szennvedésem,
és rabságomat, akarom kinyilvánnitani,
s előb fogok imádkozni és eszt csak azután
akarom irni hogy az Isten meg segítsen
kérni fogom minden perfczen, kezdem a
(2. old.) huszár miatyánkot és így továbbaz üdvözletreis
át térek, hiszekegyis, megvaneben minden
féle miből ál, a huszár, élete napja éjszakája.
bánat az egész világa bánatában imádkozik,
vagy pedig káromkodik, ez a huszár
miatyánkjja (folytatja a Miatyánkkal)*

1. Balladák

1.
(52. old.) A megszólaló halott
Dal
*Megölték a csikost 30 forintjáért,
Bele lökték, Tiszába szép nyerges lováért
Tisza be nem vette partjára vettete,
Ara járt egy hajos legén hajóba vette,
Partjára kivite mindjárt izent az anyának
Meghot a gyermeke kimegyen az anya.
Költi de nem halja válig erő gondör
(53. old.) haja homlokára fágyva Kimegy a babája.
Költi de nem halja Kelfelj. kej fel.
Kis angyalom Borulj a válaímra.
Borulj a válamra Had vigyelek haza.
Had tegyelek oda haza Márvány koporsoba.
Csináltatole hát diofa koporsot.
Csináltatok kis angyalom ezüstből koporsot.
Meg húzatode hát A három nagy harangot.
Meg húzatom kis angyalom minda tizenhatot
Meg siratole hát Apád Anyád előtt,
Meg siratlak kis angyalom egész világ előtt.
Ki kisirsze hát temető kapuig.
Ki kisirlek kis angyalom egész a sirodig. vége.*

A megszólaló halott típusú ballada 328 változatának lelőhelyét Vargyas Lajos sorolta fel. Csíki helységek: Csíkkarcfalva, Csíkmenaság 2, Csíkrákos, Csík-szentmihály, Gyergyóalfalu, Gyergyócsomafalu, Gyergyótekerőpatak, Gyimesfelsőlok 2, Gyimesközéplök.²⁵ Újabban 108 változatát és adataikat közöltük.²⁶ 2004-ben: Csíkdánfalváról 2, Kászoniimpérből 1, Ditróból 3, Gyimesfelsőlokról 1 teljes szövegét írtuk le,²⁷ és 17 változatnak az adatait soroltuk fel.²⁸

2009-ben Olosz Katalin közreadta Szabó Sámuel gyűjteményét, amelyben 1876-os lejegyzés található, ez egyben a harmadik híradás a ballada erdélyi (székelyföldi?) előfordulásáról.²⁹ Ebben a kötetben a jegyzetek között található még egy változat. Mindezek után az eddig közreadott változatok és adatok száma: 328 + 188 + 7 + 17 + 2, az itt közölttel +1 = 543.

Székelyföldi elterjedtségére utal Olosz Katalin jegyzete, amely szerint Nesselfeld Miklós 1876-ban arról írt, hogy szolgáló leányuktól évtizedekkel korábban tanulta.³⁰ Terejedésére utal, hogy a székely leány a 19. század közepén Tordára vitte, Lukács Károly a Bécsben lejegyzett éneket 1913-ban Dánfalvára hozta.

A megszólaló halott típusú ballada szereplőjét többnyire a Tiszába dobták, előfordult, hogy a Balatonba és más helyre, de az egyik csíkdánfalvi változatban a Nyesterbe. S a rossz hír a dorohoji kaszárnyába behallatszott. (A dánfalviak egyik részét bizonyos időben Dorohojba vitték katonának.) A Gyimesfelsőlokon, Komjátpatokán leírt változatban a Tiszába vetett legényt a csíkszeredai szanatóriumba vitték, az egyik ditrói változatban a legényt a Dunába vetették, gyilkosa pedig Rózsa Sándor.³¹

2.

(62. old.) Három öreg huszár

Dal

*Csárda Csárda fedeletlen csárda aba mulat
három öreg húsár egynek sin csen a
akard az öldalán. Szabadságra menek
honap után. Ara jár a Csendörök káplára
aszt kérdi. Csaplárosné ki van a csárdába
feleléa csaplárosné lánya három öreg
huszár menek szabadságra, kügyeki hát
asztaz öreg húsárt mutasameg az
igazolmányát itvan csendör a Belső
zsebembe három évet le szolgáltam érte*
(63. old.) *Note Czigány huzrá a notára ne
Szomorisd az édes anyámat mongyad hogy
a babám felé megyek gyenge szive
Csak meg ne repegen. vége.*

²⁵ VARGYAS Lajos 1976, II, 448–449.²⁶ ALBERT Ernő 2004, 317.²⁷ Uo., 157–162: 58–64. sz.²⁸ Uo., 279.²⁹ SZABÓ Sámuel 2009, 149: 12. sz.

A Lukács Károly füzetébe leírt ballada dalban csak a csendörök igazolványkérése utal *A betyár utazólevele* típusra, de a balladai konfliktus hiányzik belőle, a mulató, szabadságra menő huszárok a csendörök kérésére megmutatják igazolványukat. Hasonló változat található Kálmány Lajos gyűjteményében is.³²

A jegyzetek készítője, Katona Imre megállapítja, hogy a betyárballadából származó újonnan alakult dal lehet, hisz az addig ismert első feljegyzés 1906-ból való. Még ismeretes egy változat 1910-ből, egy pedig a harmincas évekből Baranyából.

A Kálmány Lajos kötetében található változat három első versszakával egy-két szó eltéréssel azonos a szintén Csíkdánfalván, 1952-ben leírt szöveg.³³

3.

A vízbe fült huszárok

(41. old.) *Dal a bozniai katonákról
Hidegen fu Bécs felől az őszi szél.
Bécs Búrokból megérkezett a lefelé
Kilencz ezred magyar baka haptákba.
Masérozik Boszniai határa,*

II

*Hegyes völgyes görbe ország Bosznia,
Magyar vére fáj most megint a foga.
Átkozot légy görbe ország örökre,
Sok magyarnak omlot itt mán a vére.*

III

*Bucsúzik a magyar baka útjára kél.
Sír az anya sír a rokon a testvér.
Sok kis lány siraja a babáját,
Verd meg Isten eszt a görbe Boszniát.*

*Füstölög a gozmasina Kéménye,
Készületben a legények eleje.
Szivszorongva ál mindányi haptákba*
(42. old.) *Meni kel az anekszios országba.*

*Gyorsan megy a goz masina lefele.
Minden kocsi magyar fiuval tele
Ez mutatja nincs a magyarnak párja.
Mert oda lent ember kel most a gátra.
Ne búsuljál édes kincsem galambom
Visza térek nem sokára ha mondom
Csak a szerbnek viszet kissé a háta,
Azt ki porolom. Osztan jövök hazámba*

*Dráva hidnál megy a gozós lefelé,
De sok magyar húsár halálát lelé,
Kit meg nem ölt bozniaába a gojó,
Eltemeté a sebes Dráva fojó.*

*Dráva partján eszék városa melet.
Ferencz Jozsef egy sírkövet emeltett*
(43. old.) *Avan ara aranybetűvel írva,
Ittvan húsombét húsárnak a sírja,*

³⁰ Uo., 459.³¹ ALBERT Ernő 2004, 159–160: 61–62. sz.³² KÁLMÁNY Lajos 1952, 702–703: 292. sz.³³ ALBERT Ernő 2004, 182: 94. sz.

*Bosznia ország körös körül füstölög,
Fertencz Jozsef vér ágyuja ott dörög,
Szol az ágyu ropognak a fegyverek,
Most láczik meg hogy ki a magyar gyerek,*

*Hul a gojo mint a zápor a földre,
Magyar huszár bátran nyomul előre,
Baloldalán kard és puska és fegyver,
Jaj Isztenem hogy meg szánya az ember.*

*Hul a goljo mint a zápor a földre,
Tizen hatos bátran nyomul előre,
Éles goljo hasogatja a fák ágát,
De sok kis lány ott vesztí a babáját.*

(44. old.) *Megálj tatár megály török megály ott
Nem ugy van már mint ezelőt régen volt.
Mert mi keten hárman vagyunk testvérek
Regedében mink vagyunk a Legények.*

Több évszázados török megszállás után a 1870-es évek második felében széles körű lázadás tört ki Hercegovinában, Boszniában is. Bonyolult viszálykodás után 1878. június–júliusban a berlini kongresszusra került sor, ahol úgy döntöttek a résztvevő hatalmak, hogy Bosznia és Hercegovina Ausztria–Magyarország fennhatósága alá kerüljön. A berlini határozatot 1878. július 13-án írták alá, és az osztrák–magyar hadsereg július 29-én már átkelt a Száván. Mintegy 73 000 gyalogos és 13 000 huszár indult harcba, de a szakértők kevesellték ezt az erőt, mivel bujtogatás révén erős ellenállásra lehetett számítani.

A hadsereg vezetői azt tervezték, hogy a tél beállta előtt befejezik ezt a hadjáratot. A katonáknak járatlan hegyszorosokon, gyakran zuhogó esőben, éjjelenként szabad ég alatt tartózkodva kellett előre vonulniuk. A lázadók megközelíthetetlen, fedett állásokból, sziklák, fatörzsek rejtkehelyeiről kíméletlenül lőttek rájuk. Orozva támadtak, a sebesülteket is meggyilkolták.

1878. augusztus 31-én mind a császár, mind a császárné felhívással fordult a magyar lakossághoz, azt kérték, hogy gyűjtéssel segítsék a szenvedőket. Erzsébet aláírással, Kedves Tisza megszólítással a császárné arra kérte Tisza Kálmán magyar miniszterelnököt, hogy segítsék azokat, akik „megsebesülve vagy rendkívüli fájdalmak folytán betegesen szenvednek”. Azzal zárta levelét: „Meg vagyok győződve, hogy szavam nem fog siker nélkül elhangzani, midőn kedvelt Magyarországom mindenkor áldozatkész hölgyeihez a szenvedők érdekében fordulok”.³⁴

A boszniai harcokról a Sepsiszentgyörgyön megjelenő, Málik József szerkesztette *Nemere* újság

³⁴ SIMON Péter 1895, 37–70.

³⁵ *Nemere*, 8, 76. (1878. szeptember 1.); uo. 79. sz. (1878. szeptember 12.); uo. 108. sz. (1878. december 22.).

³⁶ PENAVIN Olga 1978, 63.

³⁷ KATONA Imre – LÁBADI Károly é. n. [1980], 315–317.

rendszeresen tájékoztatta háromszéki és csíki olvasóit. 1878. szeptember 1-jén írták: „Szidják a kormányt, a kamarillát Bosznia elfoglalásáért. Hangsúlyozzák, hogy a Monarchia és Magyarország érdeke, nem engedhetik, hogy a szomszédságban „akkora szláv birodalom alakuljon, mely az Adriától a Fekete-tengerig terjedjen”. Hírekben gyakran, legtöbbször megszüpítve tájékoztatnak a harcokról. 1878. augusztus 25-én írták: előző este három vonat érkezett Boszniából, 93 sebesülten, közöttük egy százados. Bécsi közlés augusztus 27-én: Laibich város három kórházában 300 sebesültet helyeztek el. Augusztus 28-án közölték, hogy a 23-i küzdelemben 4 halott és 15 sebesült, 26-án 2 halott és 21 sebesült, közülük hárman meghaltak. Továbbra is halottakról, sebesültekről írtak, külön is megemléstettek az 53. ezredet, amelyből a tisztek mellett körülbelül 150 közlegény megsebesült. December 22-én írták a harcokról: „felizgatva a muszka emissariusok által, egyszerre fegyveresen bukkan egy szikla mögül a mit sem sejtő osztrák magyar baka elé”.³⁵

A ballada valós történetéről írták, hogy 1879-ben Eszék mellett a Dráván átvezető híd egy katonákat szállító vonat alatt beszakadt. Huszonhét vagy talán annál több magyar huszár a Dráva vizébe fulladt. Azt is több változatban tudni vélik, hogy szabolcsi katonák voltak.³⁶

Az eddigiek során, 1980-ig a ballada kilenc változatát jegyezték le, beleértve a háromszéki két közlést is. Teljes egészében közölték a Vikár Béla gyűjtötte szöveget, mivel a „legtöbbit őrizhet az eredeti megfogalmazásból”.³⁷

A közlők megállapítása, hogy a tragikus eseményt korabeli históriások írhatták meg, de megtörténhetett, hogy katonaságtól leszerelt altisztek verselhettek meg, az terjedhetett el az eseményt követően. Mindenképpen félnépi alkotásként terjedt el, és vált népballadává vagy balladás dallá.

A korábban már részletesen ismertetett változatok sajátosságait³⁸ csupán annyival egészítjük ki, hogy a *Vízbe fült huszárok* ballada változatai a valós eseményt követően korán eljutottak a Székelyföldre is. Egy Torján őrzött füzetbe már 1892-ben leírták,³⁹ majd 1896-ban a Kanyaró Ferenc gyűjtésében is rögzítették változatát.⁴⁰ Olosz Katalin a Kanyaró-hagyatékban talált rá, megjegyzése: „Másfél évtizeddel a valós történet után tehát Kanyaró diákjai három különböző vidékről dokumentálták a ballada erdélyi előfordulását, mégha töredékesen is”.⁴¹

³⁸ PENAVIN Olga 1978, 63; KATONA Imre – LÁBADI Károly é. n. [1980], 315–319.

³⁹ ALBERT Ernő – FARAGÓ József 1973, 344: 257. sz.

⁴⁰ Kézirat, jelzete: EA. 2276. 258. lap, 195. sz.

⁴¹ Ezúttal is köszönöm Olosz Katalinnak, hogy a Kanyaró Ferenc kéziratát rendelkezésemre bocsátotta.

Székelyföldi elterjedtségéhez kapcsolódik a Lukács Károly füzet, aki 1913-ban juttatta el Csíkdánfalvára. A következő változatot 1959-ben Vargyason írták le.⁴²

A székelyföldi négy változat bizonyos vonásait a Vikár Béla közölte nyolc versszakos változattal hasonlítjuk.

1. Albert Ernő – Faragó József (1973). Torja (Háromszék), 4 versszak, 1892.

2. Kanyaró Ferenc. Marosvásárhely–Székelykeresztúr–Bágyon, 5 versszak, 1896.

3. Vikár Béla. Jakabfa (Zala megye), 8 versszak, 1906.

4. Lukács Károly füzet. Csíkdánfalva, 12 versszak, 1910–1913.

5. Albert Ernő – Faragó József. Vargyas (Erdővidék), 1 versszak, 1959.

Az évszámok arra is bizonyosággal szolgálnak, hogy az eseményt követően született ballada viszonylag rövid idő alatt, alig másfél évtized teltevel a Székelyföldre is eljutott. Bizonyára a Bécsben és környékén szolgáló katonák hallhatták, olvashatták, másolhatták, hazatérve az írásokat megőrizték. Erre utal a torjai és a csíkdánfalvi változat. De terjeszthették énekként is, amelyet nem jegyeztek le. Azt nem tudhatjuk, hogy a Székelyföldön a század elején mennyire vált ismertté ez a ballada, mindenképpen nagy területre eljutott, hisz mind az öt (ekkor már csak négy) székely székben, illetve Torda-Aranyos megyében felbukkant.

Ha csak a motívumokat, azoknak versszakban létét követjük, megállapíthatjuk: a Vikár-féle változat 4. verszaka kevés módosítással mind a négy székelyföldi változatban megtalálható.

*Dráva partján, Eszék városa mellett,
Ferenc József egy sírkövet emeltet.
Föl lesz arra aranybetűkkel írva:
„Itt van huszonhét huszárnak a sírja.”*

A Vikár-féle szöveg 1. verszaka, a *Boszniából jön a gözös Pécs felé* kezdéssel a vargyasi változathoz hiányzik. Szabolcs megye csak a Vikár-féle változatban szerepel, ellenben a *Dráva vízi...* megtalálható a torjaiban, a Kanyaró-szövegben több változtatással. A Vikár-változat 3. verszaka, az *Édesanya szemedet kisérihatod* változtatásokkal megtalálható a torjaiban, a Kanyaró-félében.

Azt is megállapíthatjuk, hogy a ballada terjedésével a fő figyelem a Dráva vízébe fúlt huszárok történetére, az anyák, a kislány siratására irányult. A csíkdánfalvi változatban viszont nagy teret szenteltek a kilenc ezred baka harctérre indulására, a búcsúzásra, a harcra készségre „ember kell most a gátra”,

a gyors győzelemre, a záporozó golyók közötti bátor harcra stb. Tulajdonképpen a 12 versszakos csíkdánfalvi változatban csak két versszak, a huszárok halála és a sírkőállítás található meg az említett változatokból.

Arra a következtetésre juthatunk, hogy ha a Vikár-féle változat 8 verszaka „a legtöbbet őrizhet az eredeti megfogalmazásból”,⁴³ akkor a csíkdánfalvi szöveg sokkal közelebb áll az eredeti szöveghez, hisz az eddig ismert változatok közül az egyedüli, amely a legkevésbé haladt át a népi változatok alakulása felé vezető úton. Így tehát segítségével bizonyos mértékig nyomom követhetjük azt is, hogy a történelmi énekesek vagy verskedvelők első megfogalmazása milyen lehetett, hogyan folklorizálódott, esetleg több megfogalmazásban is megszülethetett.

Nyomatásra vagy az eredeti sorokba jól rendezett kézirat szövegre utal az is, hogy Lukács Károly a szövegek többségében nem tartotta be a szokásos verssorok beosztását, hanem folyamatosan írta a füzet soraiba, addig a *Dal a boszniai katonákról* címen leírt ballada sorbeosztása pontosan követte a versszakokat, minden sort nagybetűvel kezdett, a versszakok csak két esetben nem váltak külön.

4.

(16. old.) *szomorú hír*
*Szomorú hír amit most el beszéltek
szép csendesen mindenki, figyeljen
székelyfalva mel takács laczirol szol
és kedves szöke kis juliskáról, takács
lászlo, csinos barna legényki szöke
kis juliska volt, a kedvese szerete
szereteis tisztaszívűből igazám éljel
napal, eszébe volt a legény de már
sors aszt neki nem engete hogy
szöke lány barna legényt szeretne
más legénynek, ata tehát a
kezt meg szomorította babája szívet
Azal?: takács laci szerete a kedvesét*

(17. old.) *nem tudta hogy másnak, adja a
kezt. meg szomorította babája
szívet takács laci. szerete a kedvesit
nem tudta hogy másnak adja a
kezt. szegény legény sem gulyája tanyája
gazdagabat. választott a babája kedves
édes kis juliskám, felkérlek, nead kezedet
más legének mert megsomorította az
én szívemet. fájdalmában te utánad
reped minék nekem a csinos barna
legény hogyha nincsen vagyona és
oly szegény nem kelesz már elmehez
már magadnak, találtam én náladnál
gazdagabat a nagy utcán muzikaszó
halakik kis juliskát esküvőre most
viszik melete meg a völegény párjas
utánok megy sírva meg a babája
takács laczi könyeit törülgeti fehér
(18. old.) zsebkendőjét aba furdeti fáj a szíve*

⁴² ALBERT Ernő – FARAGÓ József 1973, 345: 258. sz.

⁴³ KATONA Imre – LÁBADI Károly é. n. [1980], 1980, 318–319.

*továb már kisen bírja esküvőre másal
megy a juliska megály megály kis
juliska megcsaltál azért cserencsétlen
napra viradtál, gyászba bolul: borul
midjár a te esküvöd temetésre, fordul,
majd a menyegződ. leorverét a kezébe
szoritja és hűtlen menyaszonyra fogja
egy dörenés és a templom ajtóban
halva bukot a menyaszonyra porba
most aszt mondá. takács laci.
sajnálom hogy oly hűtlen letél
hozám, angyalom hanem Isten hozátok
jo barátom. röviden mondom el
bucsuzásom, és egy goljot repít saját
melébe és azonal földre eset a vérbe
csak aszt mondá jaj Istenem
énekiem, mind szejel fojt már én
(19. old.) piros véren lányok, lányok. esztet
meggondoljátok kot szeretek soba elne
hadjátok lám engemet elhagyot a
kedvesem a sirba visz érte a szerelem.
Irtam én Huszár, Lukács Károly 1910béli.*

E ballada változatát a Kallós Zoltán – Szabó T. Attila-kötetben találhatjuk, amelyet Vicén, a Mezőségen írtak le. Szabó T. Attila a jegyzetekben azt közölte,⁴⁴ hogy e típushoz tartozó ballada a Kovács Ferenc – Faragó József: *Iratosi kertek alatt*, 116–117, valamint az Ortutay – Kriza 784. kötetekben is megtalálható,⁴⁵ azonban ez esetben a felsorolt balladák sem szerkezetben, sem a történetben nem hozhatók kapcsolatba a Takács Laci balladával, legfeljebb abban, hogy a szerelmes fiú megöli kedvesét, majd magával is végez, és a két fiatal egyszerre temetik.

Az 1910–1913 között leírt csíkdánfalvi szöveget Lukács Károly katonai szolgálata alatt Bécsben írta le. Ez a ballada még sok vonatkozásban őrzi az első, még kevésbé folklorizálódott ének megfogalmazását. Tudomásunk szerint Erdélyben e két változat ismeretes.

Lukács Károly a következő oldalakon rövid, tömör szövegezésben újból leírta e gyilkosságtörténetet:

5.
(19. old.) *Két Szerelmes Temetés.*
*a toronyba harangok konganak esküvőről
temetésről indulnak, most temetik szöke
kis juliskát ki elhata a régi hü
babáját más legénel, ment el az esküvőre
takács laczi kérését, megvetete temetőbe
halva most a szép legény, hat szép
legény visz a koporsóját. gyászba borult
székelyfalvai nagy utcán. két koporsot
kisirnek, ott ki rajta. ki a lányát
ki a fiát síratja szép fiatal korogba
szálnak, a sirba gyilkos, goljo vete el
(20. old.) *életüket síratják a rokonok és
a népek takács laci most azért
halva viszik mert juliska másnak
ata a szívét. vége.**

A Lukács Károly füzetében újabb balladás szöveg található.

6.
Történet.
(11. old.) *magyar népek most ide halgasatok
e siralmas verset amit elmondok.
ismét történt egy szomorú, gyilkosság
amelyről hirt vett az egész magyarság
a hevesi püstában van egy tanya
rozsza lászló anak a gazdája a külseje
fehére van meszelve, a belseje. vérel van
beszenyezve, de szomorú lett a neve
napja. rozsza lászló és családjára, nem
(12. old.) *gondoltál, hogy neve napjára
gyilkos. kezek éleltüket kioltja éjjél,
előt tizenegy ora tájba akor mentek
gyilkosok, a tanyára. fegyverek aso kapa
és fejsze gaz gyilkosok nem gondoltak
istenre, rozsza lászló kutyái ugatnak
a kik észre veték a gyilkosokat észre
veték mert erősenugatak kutyaugatásra
kiment a juhász azt kérdezi a juhász
mit akarnak, senit mást nem nem
csak mond meg a gazdának hogy
a pénztét a micsak van hozza
ki: mert hanem, hát az életét oltjuk
ki a juhász e szavakat meg meg
értete a fegyvet a válárol le
emelte (folytatódik a Fodor Sándor írásával)
közzéjük lött, de a golyo nem
talált, három gyilkos a juhászt
meg rohanták.
(13. old.) *Most a juhász kegyetlenül megverték a
pénztét hova tette kérdezték, de a ju-
hász meg mondani nem tudta. A nagy
zajra kiment maga a gazda, a gyilkosok
a gazdát holtan terült a földre. Megáz-
tatta a földet a piros vére. fájdalomban
felsobajtott az égre. Jaj istenem mit is kel-
lett megérnem. A lánya hogy e szava-
kat hallotta rémült sikoltással fu-
tott a házba, Ráborult a kis test-
vére nyakára, kedves hugom meggyilkol-
nak még máma. A gyilkosok bementek a
szobába, egyenesen rárohantak a lányra.
Attól kérdezték hogy a pénzek hol van
de a leány meg mondani nem tudta,
(Lukács Károly folytatja)
a gyilkosok most a leányt meg
fogták es kegyetlenül összeszurgálták
cserencsétlen leány aszt kiáltota
(14. old.) *isten átka száljon a gyilkosokra
most 5 éves kis lányt is megfogták
mint a nényjét asztis összeszurgálták,
de a juhász a kis leányt meg fogta
vele együtt bedobták a kuckoba a gyilkosok
nem tetek most egyebet, mint hogy házaban
mindent megkerestek meg találtak
három, száz busz koronát aval szépen
othagyták a tanyát pásztor, fiu a ki
el volt bujva hogy mi történt aszt****

⁴⁴ KALLÓS Zoltán – SZABÓ T. Attila 1970, 477: 177. sz. jegyzet, 642.

⁴⁵ KOVÁCS Ferenc – FARAGÓ József 1958; ORTUTAY Gyula – KRÍZA Ildikó 1968.

nem is gondolta csak mikor már,
kilépet az udvara ott tanálta az
apját meggyilkolva, pásztor fiut
rémület el fogta nagy sietve át
szalat a szomszédba hogy mi
történt odabaza elmonta valaki
az apámot meggyilkolt azután
kérdézték hogy kik a gyilkosok
(15. old.) pásztor fiut felülteték a lora hogy
menyenbe a csendörökért a laktanyára
a csendörök hajnalra megérkeztek,
gyilkosok, nyomozására, sietek a
gyilkosokat hamar kinyomozták, dér péter
s anak károly nevű fia a gyilkosoknak
erősen valtak gyilkos őket először tagaták
de a csendörök eztet el nem bíték a
rozsa tanyara kisírték, gazdaszonytól
kéldézték a zsandárok ugyan ezek
voltak gyilkosok csendő urak
szépen kérem magokat a gonoszak
a gyilkosok ok
voltak, a gyilkosokatg, hamar megvasalták
gonosz tetekeket mindjárt kivaloták
nemtudták ok előre meggondolni
gyilkosságok ugyis kifog kerülni
magyar népek ezektől tanuljatok
(16. old.) hogy ti ilyet soha megne gondoljatok
mert az isten egyformara teremtet
aszt adjameg kiki amit érdemel. vége:

Nincs tudomásunk arról, hogy e szöveg ballada-
ként valahol megtalálható lenne.

A Lukács Károly füzetében még külön lapon leír-
ták a Bíró Janiról szóló balladát. Mivel újabb változa-
ta ezen elterjedt balladának, leírjuk:

7.
Az idő rövidre volt mérve
Bíró Jani voltam én so-
kaig, éltem huszonkét éves koro-
míg de rövidre volt az idő mér-
ve kikel költöztem a temetőbe, ás-
nak egy új sirt a melybe Bíró
Jani teszük nyitva van a temető
kapuja sírva kísérnek a sírba
csak az esi nekem keservesen, ily
koran mért kelet el menem, bár
egy gonosz tevő letemvolna, nem
sajnálna sénki afaluba, temetésre
szépen harangoznak jó barátim ko-
porsomhoz áltak késérjeteke, ki a temetőbe
bucszam el toletek örökre Édes any-
am az első kérésem gyász kocsi-
val temetesen engem kísérjenek ki a
siralomaba úgy semkísérnek többet
senki kezem szenjét nem hordozta
Bálint Feri véretem ontota éles
bicskát szurta amejetem egy szomét
(2. old.) eszt érdemletem
töle lányok és jó
legény barátaim sze-

pen kérlek mid
meg bocsásatok mert
én mostan toletek el
válok nyugodalmat
a sírba találok Édes
anyám második kéré-
sem mármány kö
keresztet tegyen néke-
m marván kö keresz-
tet fejem följi irasa
fel itvan Bíró Jani
Isten veled drága
Édes Apám felejt
hetetlen jó
Édes Anyám merén
mostan toletek el
válok jó fiatal...

Változatai és a kísérő jegyzetek megtalálhatók
A halálra táncoltatott leány című kötetben.⁴⁶

2. Ének 1849. október 6-ról

más.
(44. old.)
1 Az aradi nagy nap esemény az 1849
Október 6. Tizen három vértanúk notája.
Jaj de busan süt az őszi nap sűgára,
Az aradi vártömlöcznek ablakára.
Szánya azt a tizen három magyar vitézt
Kia tömlöcz felekénis (!) halára kész.
2 Mindenik volt magyaroknál gerals
Diadalmas győzedelmes száz csatánis.
Bátran mennek szemközt a halálra,
Hiszem vele nem csak egyszer szembe száltak.
3 Elitelték mindnyájukat nagy titokban
Szötek fonttak a nyakokba hamis ságot a nyakokra
Bejegyezték felségsértőpárttütöknek.
(45. old.) Hogy a tiport szabadságért harcra keltek.
4 Uram fia az ítélet gyászbitófa.
Mintha rablok uton allok leték volna.
Mintha méltok sem volnálnak egy lövésre,
Ki a katonához vagy egy férfit megiletne.
5 Zörög mán a tömlöcz ajtó vasazárja,
Jertek Jertek hüvitézek a halálra,
Búcsúzni kelit egymástol mindörökre,
Megvan ásva uratoknak néma gödre.
Kijövének vérző szível halaványlet
Kezet fognak Könyeznek is egy néhányan,
De az a köny nem a bánat gyengek habja.
Egy sínc köztök ki a hitét megtagadja,
olig is lébdelgél a keserves útra sorba
A vértanúk dicső ülő kis csoportja
Csak egy lépést a bitorol a menyő tájra
Elrepülő szellemeket angyal várja.
Most a búcsú, márcsak egy két katonásszo
(46. old.) Föld zajából fela magasba mesze hangzo,
Isten áldjon együtt leszünk fent az égben.
Élő tanúk árva hazánk szent ügyébe.
mind pibenek már egy marat még önmagába
Hősök hőse fél ittenvolt egy magába.

⁴⁶ ALBERT Ernő 2004, 260–263: 185–187. sz., vagyis 3 teljes szöveg
és 11 adat (286.), majd a jegyzetekben (334.) utaltunk a balladára.

*Damgánicsra (!)...? a vér biroja.
Hej előtte egykor megsem bírtakegykor állani,
Itt áll köztök béne mankon támaszkodva,
Mint leomló félten álló Templom tornya,
Mint oroslány mely vasközé vagydon zárva.
Ingerkedő bivaj sereg játékára. Első voltam
én a harczban jól tudjátok Utolsó nak miért
hagyatok. Jól van úgyis mindenüt csak azt kerestem
Hogy ha esem ó szabadság érted esen.
Bátran föllép égi fény gyúl a hős szemébe
hohérra még reszket sáppadt félelmében.
Bátorodjál szegény pára mit félsz nállam
jól vigyáz hogy fél ne borzold a szakállam.
(47. old.) És repítő szelemét angyal szárnyra
A kit nyílik melybe csokodik ő utána.
Arad fellett zalik sürrü öszi fellek,
Bene vihar bene villám harcra kelnek.
Aradi vár aradi vár halál völgye.
Hon szeretet vértanúság szentelti völgye.
Viruljon a környékeden vérvirágok örök emlék.
S halál könyek sírni rájuk. vége.*

Az aradi vértanúk kivégzése megrendítette az egész nemzetet. A magyarság mindmáig emlékezik az 1849. október 6-i eseményekre. Feljegyezték, hogy a tragikus eseményt követően a lakosság tömegesen kereste fel a kegyetlen kivégzés színhelyét. Orbán Balázs írta: „Arad véres drámája óta a bitófa a szabadság jelvényévé, a vértanúság szent szimbólumává emelkedett, azért lettek az aradi bitófák ereklyeszerűvé, s a kegyelet oly tárgyává, hogy ki azoknak egy darabját bírhatta, az amulettként tisztelte, s hölgyeink az ily fából készült karpereceket vagy melltüket többre becsülték az ezreket érő gyémánt ékszereknél.”⁴⁷

Nagy művészek alkotásaikkal emlékeztek a szabadság áldozataira. Liszt Ferenc *Funérailles* című műve alá azt írta: 1849. Október, Thorma János *Az aradi vértanúk* című festményét készítette el, amelyet titokban terjesztettek. Jóval később Zala György méltó emléket állított Aradon a *Szabadság szoborral*, amelynek kalandos sors jutott egészen napjainkig. Utcákat, tereket neveztek el október 6-ról.

Amikor 1909-ben országos mozgalmat indítottak azért, hogy az aradi vértanúk kivégzési helyét megvásárolják, a Székelyföldön is, Csíkbán is március 15-én arra kérték a megemlékezőket, „nyissa meg mindenki erszényét e napon”.⁴⁸

Már az 1850-es években titokban terjesztett ének bejárta az egész országot. Májig büszkeséggel mutatják sokan, akik leírták. Amint később kiderült, a vers eredeti címe az *Aradi nap*, szerzője pedig Lévay József (1825–1918) miskolci tanár, költő. Az énekről még el kell mondanunk, hogy a költő csak 1870-ben sorolta művei közé. 1861-ben Vahot Imre és Gánoczy Flóris

Honvédek könyve című kötetbe bizonyos „szelídített” szöveggel megjelentették, kihagyták a *németeket*, *bírákat* kellemetlenül érintő szavakat. A verset terjesztették ponyván, az énekes füzetekben, külön lapokon is. Később ünnepségeken énekkarok vagy egyéni énekesek is gyakran énekelték. Bartók Béla 1907-ben *Honnan jössz te oly leverten jó pajtás...* kezdősorral változatát Gyergyócsomafalván is lejegyezte.

A népköltészet gyűjtői ugyan leírták mint a nép közt terjedő éneket, de fenntartásokkal, nyilvánvaló műköltői eredetére figyelve. Háromszéken, Csíkbán manapság is előkerül egy-egy füzetben. A Sepsibenyőn 1939-ben lejegyzett szövegről Konsza Samu, a Székely Mikó Kollégium tanára már ekkor bizonyította, hogy eredetije a Lévay József verse.⁴⁹ A későbbiekben több kiváló kutató foglalkozott a tizenhárom aradi vértanúról szóló ének eredetével, folklorizációjával, elterjedésével.⁵⁰

Meg kell jegyeznünk, hogy a Székely Mikó Kollégium, akkori 1. számú Líceum gyűjteményében még néhány változat található az 1970-es évekből. Magunk is Ditróban 1972. október 22-én Csibi Istvánné Bajkó Rozália 73 éves asszony éneklésében rögzítettük magnószalagon.

Ha hasonlítjuk a Lukács Károly füzetében lejegyzett szöveget a Lévay József versével, megállapíthatjuk, hogy az eredeti 16 versszakból álló műből a füzetben 14 található. Kimaradt a 10. és 14. versszak, a *Hű bajtársai...* és az *Oly vígan megy...* kezdetű. A füzet szövege az eredeti sorrendjét is követi, csupán a 8.-at írta a 7. elé. A folklorizáció vagy a hibás másolás folytán cserélődtek ki szavak, de lényegében pontosan követi a Lévay József versét.

3. Népdalok

Lukács Károly különböző helyeken füzetébe népdalokat is beírt.

1. (8. old.) *Katona Dal.*
*Októberbe el kel meni Huszárnak
három évet Szolgálni a császárnak,
bucsut mondok az én kedves
babámnak, volt már nekem
egyszer, is tízz babám is ha kedvem
jött volna, megnyit el hagytam
mitérne most ha százezer lene is
bucsut mondok még anak az egynekis*
(9. old.) *megjötek a szabadságos vitézek
szomoruk, reguták, most hula a
könye minden, barna kis lánynak.
hejde magas a Nagy Bécsi kaszárnya.
oda leszek három évre bezárva, de*

⁴⁷ ORBÁN Balázs 1869, III, 44–45.

⁴⁸ *Csikvármegye*, V, 18, 3. (1909. február 17.)

⁴⁹ KONSZA Samu 1939, 291–293.

⁵⁰ SÁNDOR István 1953, 159–168; Uő 1967, 507–522; UJVÁRY Zoltán 1965, 91–95.

*szívem gyázba, kis anygyalom, el
vagy tölem zárva, ament.*

2.

(59. old.) *Huszár életéről*

*Szép a huszár ha fel ül a fekete lovára,
Be buza csákoját gyászos homlokára,
hogy ne lása senki hónan hula könye,
hulasa a könyeit a lova sörényira vajon te,
Barna kis lány jutoke eszedbe hogy ne jutnál,
Kedves babám el sem vagy felejtve rozsa,
Bímbo vagy a csákom teteén.*

*Nisdki Anyám régen bezárt kapudot
ereszbé a a rég Nem látot fiadot béereszlek
édes fiam vártalak három véve hogy
Sohasem látalak. édes Anyám ki a huszár
ha énem ki nyergeli fel a lovam haénem.
Meg nyergeli az a kurva reguta a kinek
van még harminczbat kis hónapja.*

*Irta Lukács Károly 1913 ban február 2 án
vasárnap délután három orakor az istállóba.
1910 béli öreg szenvedő kinek kétkis agyusztált hónap
a komisz élet.*

3.

(63. old.) *más*

Mikor menyek aférolni lovam

*lesz az első meleteegy bús reguta úgy sir
Mind az eső nesír fiam ne sir letelik az
idő nekemesvolt demá letőt a három
esztendő. gyere muszka fog meg a kantár
Szárát aféroljam kis pej lovam szerszányát
it a nyereg ot a kantár szűgyelő a jo
Isten legyen a gondviselőd. kis pej lovam
busan nézle a földre mert szegént jól gondozta
Gazdája, kis pej lovam nekesereg ém
értem három évig gondodot viseltem
Busan megyen világos pejparipám*

(64. old.) *Szabadságra megy őszel a gazdája kapáj
lovam úgy sem kapálsz töb nyáron
a nagy bécsi hegyes völgyes határon
Búsan nyerit az én lovam a négy lábát
éles gójo találta száj le huszár veele
Rolam a nyeret fáj a lábom nem bírja
már a terbet. 3 dik, Búsan nyerit a
Huszárnak a lova mert nem tudja
hova lett a gazdája amot van egy rezgő
nyárfa tövébe három éles góljó vana
szívébe löve. vége.*

4.

(68. old.) *Szerelmes vers.*

*Kedves rozszám de el hagyta engemet nagy
Bánatot hagyál nekem a szívemre, tömöt
ágról mesze el szál a madár szép szeretöm jajde,
Mesze el hagyál ügyel hatál kedvesrozszám
Engemet mint a csilag ki el hagyja az
egyet, homájosan süt a nap ha le*

(69. old.) *Nyúgszik bús a leány is ha a kedvesit
elviszik. Öröm hejet bűt, hagyok a szemébe,
Isten hozád egyetlen egy kedvesem. mesze
Visznek töled egyetlen kedvesem
Álgonmeg az Isten, mint jo kedvesemet*

4. Vegyes

(53. old.) *Dal*

Maséroznak a ketős huszárok.

Siratják azt Regedében a lányonk,

Siratja azt egy barna lány

Azt az egy napot hogy a magyarhuszár

(54. old.) *Örökösön itt hagyot. búszárbácsi ne hagyjon
itt engemet. Vigyel engem szabadságra.*

ha lehet, Elvinelek te barnalány,

Csak hogy nem lehet mert a zupás.

Örmesterur Semi áron nem enged.

Pénzem az nekem sincsen vanegy furujám.

Drága kis jország örökbe hagyta nagy

Mamám Isten veled szép kedvesem

Én már el megyek látni több engem

Már nem lehet. Mert a sors engem

tölled mesze elvezet Isten veled szép

kedvesem Már én elmegyek Szerusz.

Irta Már András 1910 béli Öreg

Szevedő kinek még csak 3 kis agyusztált

honap komisz élet Három szék megye

Dánok. Gele András, Lukács Károly

Jal együt szenvedünk a krigsubba,

Mint öreg csontok.

5. Kaszárnyai imádságok

(2. old.) *ez a huszár miatyánkja*

ami atyánk a király a ki

lakik Bécsbe, kinek szent neve, hozot ez

életre szenteltesék meg az ő neve mert, ötött

gyászolja sok anya, gyermeke. legyen meg

az ő akarátja, miénkel együt, öneki a palotában

minékünk a kaszárnyában, ad meg nekünk

menázsinkat, hogy hamarab elteljenek a

napok, hogy szülőföldem szép határára

hamar mebesek hogy hajthasam le kis

fejemet babám gyenge válára

áment.

(57. old.) *A huszár Miatyánk.*

Mi atyánk a ki ülsz a tronon három.

Geverheroz jár neki Mindenkor.

Ha pedig közénkbe jössz vizitálni.

Akor muszály nekünk szépen jonczólkodni

A mit parancsolsz azt pontosan meg teszük

(58. old.) *Ha ép úgy akarják a vasat is megeszük.*

Ad meg nekünk menázsinkat a husal

együtt. A profontra nincs oly nagy szükségünk.

Ne haragudj ha ki rúgunk a hámbol,

A lo is ki rúg néha a szerszámbol,

Ne vigy minket az egyes vagy a felseft,

Áristomba de szabadíss meg a kúrta,

Vastol, ez a mi Atyánk a ki lakik

Bécsbe kinek szent neve hozot ez életbe

szenteltesék meg az őneve met ötött gyászolja

sok anya gyermeke, legyemeg az ő akarátja

miénkel együt öneki palotába, minékünk

a Kaszárnyába.

(3. old.) *A huszár tiz parancsolat*
 1 *Én vagyok a te urad királyod. kinek feltétlenül tartozol engedelmeskedni, Idegen elenségel ne társalogj, mert. fejedbe kerül ha tölem elpártolsz,*
 2 *Királyod és feljeb valód nevét, hijába nékül meg tanuld mert másképem, sokat kapsz és fogsz álni a káplárúr ágyánál.*
 3 *Jason eszedbe hogy mi voltál mikor az Apád házánál voltál és a lányok hoz jártál bizon nagy legén voltál.*
 4 *Tiszteljed apádot és anyádot hogy sok jo pakot és pénzt küldjenek melyet hűségel osztjál meg velünk akkor biztos lehetsz hogy míg a pagba, tart adig nemlesz semi bajod.*
 5 *Viseld gondját risztungodnak, hogy elég legyen minden ivadékodnak*
 (4. old.) *kenyeredből keveset egyél mert ha el fogy neked senki sem fog adni ha pedig el mégy a kantinba igyálbort vagy pálinkát. de ne fizes hanem iparkodjál, milyél előb el szökni migvalaki, meg nem lát, ezeket már magadtolis meg tanulod mert ha nem tudod a mentédet verik a hátadon ha valamit szerzel tedel jól nemond senkinek mer...? két napi egyes kapsz és kemény fekvést melytől, uram, irgalmaz ha haza kerülsz neigyekez masnak kedvesét elcsábitani mert Katonaiknál rosz fegyverel vert meg az Isten ne átkoz a kantinost mert elég anak a maga baja reguta katona amit meg találsz a mi az Öregé, adjál tul rajta mert más kép szorulsz mint a marha mert aszt mondja a hogyel csaptad tőle*

(33. old.) *Huszár mikor jo regelt köszön egymásnak Adjon az Isten Páva ttoas szegfűszeges Majoranás Csapos tüskes, Bojtorjános, Boczifántos Sárga veres Rézsarkantyus vejorligányos, mákos Csuszás, kivilágos jo regelt az 1912 bélieknek, jaj nektek. 1912. Bélieknek. Hiszek egy pontba. Hiszek a Legfelsőbe Batalionba, Kardom és Karabélyom Biztos. Halálomba, jo termet, lovam, járásábam Minden ható. Ezredes úr komendojában A zupásörmester ur komoly parancsában. és a lányok Parancsába, és csalfaságába és a Jézus Krisztusba. Minden ött napi lézung fizetésbe, megfogantatik az irodában és a mánikulánt által ki is fizetetik a kantin ajtoján gang A közös barátságba és fel mene Az öreg Huszár fejébe Onan*
 (34. old.) *ttisztelet a reguta csizmájára és Mandurjára és a felső heveder csatos végével. Hiszem a 2 Huszárnak. dicsőséges fel álását a szent hazánk felet. Hiszem a valo virágzását, az elenség, legyőzését. A magyar név örökös hívét Hiszem a Menyek Színűségét. A ment.*

6. Tréfás vers

(56. old.) *A huszár és a Menyecske.*
Szívem huszár de szép maga áljon velem.
Csak egy szora. magam vagyok nincsen párom
Néze ott van a lakásom dehogya álok,
Nem álhatok móstis Menyecs két vigyázok
Ha akarja szerelmemet csokolyon meg,
Most engemet igen kedves de sötét van.
Rajtam csak egy szoknya van.
Hát ha nem lát és felborít a szoknya közé czomja
 (57. old.) *Be szorit ne fély tölem kis menyecske.*
Hisz azért csaltalak ide hogy téged.
Szépen kérjelek és a jóra vezeselek várjon hát
akor egy sepet hogy az ágyomba le fekszek.
Ot a szoknyámat le teszem gyolcs ingembe
meléd fekszem. No hát menyüink kis menyecske
Szégyenünket tegyük fere.
Mutasuk meg hogy mit tudünk.
Most már szépen briformájunk Emlékül.

Az irodalomban az ilyen jellegű alkotásokat *traveszticiának* nevezik, amely a gúny tárgyává tesz torzított formában, bizonyos tiszteletet követelő alkotásokat. Alkalmazása visszanyúlik az ókorba.⁵¹

Nálunk a diákirodalomban honosodott meg, közkedvelté vált a kaszárnákban élő katonák körében. Terjedése folytán népi ihletésű változatok sokasága alakult ki, többnyire kéziratban, katonák vezette füzetekben őrzik mindmáig.⁵²

A Lukács Károly füzetében található változatok bizonyítják, hogy a 20. század elején elterjedt műfaja volt a katonaköltészetnek, bizonyos tájékoztatást nyújtanak arról is, hogy a kaszárnákban milyen életforma, gondolkodásmód alakult ki.

7. Verses levelek

I.
 (5. old.) *Reguta bucsuja*
Kedves jo szüleim Tudom fáj szivetek hogy három évig nem látok engemet Nékem is fáj szivem mint jo gyermeketeknek hogyijjen meszire eljötem három évig töletek Oh köszönöm, Anyám ajo szivetségedet Hogy husz éves koromig gondomot viselted Minden féle bajtol engemet megmentetél. Kedves édes Anyám, ki a világra szültél engemet karjaidközt szépen fel növeltél
Pokálgatásidal sokszor megöletél hogy ha pedig sirtam karajczáral bitegetél hogy ha szökdöstem engem fenyegetél hog ha beteg voltam engem sítatál Szomszéd bodbol czukrot hoztál
Köszönöm jo Anyám Sok jo szivedséged
 (6. old.) *Mert Edes apám sokszor növeltetek a rosztol mindig őriztetek egy szoval*

⁵¹ SZERDAHELYI István – VOIGT Vilmos 1993, 794.

⁵² UJVÁRY Zoltán 1960a, 166–168; Uő 1973.

*mindég a jora kérteték. Szép viholában (!)
jártam Csinos fiu voltam a komisz
életre nemis gondoltam, nemis gondoltam
aszt még gyerek koromban hogy a kard
szij szorisa derekamot. Azt e sem gondoltam
katona legyek. Mindig aszt gondoltam
hogy el felejteneK Kedves jo test testvéreim
ozátok is szolok Mert közületek feledni
a karok Elmegyek Közületek a komisz
életre holmár sok háromidő nékem*

II.

(6. old.) *Kicsit Szomorú lesz.
Szegén legének veszet az élete Meg
csokolak titeket, kedves jo testvérek.
Isten veletek tisztelt rokonaim
Hatok is szolok mert látom
szemetekből hogy egem sajnáltok
(7. old.) Több ünepnap nem megyek el
hozátok, Sajnos életemnek csak hírét
haljátok Fogjátok hát kezet velem
mikor most megyek közületek Isten
most már Veletek Tisztelt jo szomszédok
kik a kapuban áltok könyes szemel
néztek rám Számatokra az Istentől minden
jot kíválnok. Mert már három évig
engem nem látok. Kedves pajtások
hozátokis Szolok, mert több, Karácsonyba
nem megyek hozátok. Drága szép
lányok, hozátokis, szolok, látom
Szemetekből, hogy engem sajnáltok.
mik mentem a faluból lányok kiseritek
az álamás felé, Aldjanmeg az Isten
minyátakat. Bucsut senkitőlsem
vetem. Midőn a házból kijötem
Nem mert gondoltam hogy több soha
(8. old.) vissza sem jövök Hátvagy meguntál
hogy nem jössz vissza. Miért néztél hogy
nincs ugya ki bus, özvegyet tarsa
édes anyádot nem éred ez oráb életben.
Mert egyetlen lányádot soha
Több meg nem látod. az esik nekem
nehezen milrt, kel hogy temes engem
De légy nyugot a jo Isten meg halgatja*

III.

Bizonyos eltérésekkel azonos a VIII. sorszámú levéllel
(9. old.) *Katona életről!
Irom leveletem a boldog életről,
Melyet meg próbáltam, mondhatom...
.....
(11. old.) boldog nem lehet. Szégyelje meg az a
legény is magát, Ha nem képes hogy
szolgálja a hazát.
Irita Fodor Sándor.
1912. Május 5 én. este 7 orakor
Bécsben a krikisulban.*

IV.

(22. old.) *Szerelmes vers
érted nem talál szívem nyugodalomát
tebened egyedül minden bizodalomam
kérelek, hű kedvesem ezen
levelemben hogy csak egy évig légy*

*már türelemben hosszú lesz néked
én jól tudom egy évet el várni
dehogyha igazán szerezz anyit értem
(23. old.) csak meg tehez mertén igiretem
adom inkább hazámat el hagyom
de téged még sem hagylakel míg
szemeimet, bémem hunyom
hüszerelemeknek csilagom feltűnt,
nékem az éjszaka hogy írjak, neked
levelet, nefelezzd életedbe engemet
az én régi jóságomat nékem
meg nem szolgálhatom mert én
érted sokat fáradoztam sok édes álmat
érted leszagatam bizom is ám az Istenbe
hogy tám megsegít időre, a sok fáradtságom
után enyim leszél te kedves babám
ej ha énasztat meg érném amit még
most e sem remelek hogy meg nyerhetem
szüvedet meg hosszabítom, életemet
hanem adig busszivembe zárlak
emlékezetemben tiszteltem zengő
(24. old.) szavakait néked ezeket kívánom
légy hű és boldog angyalom míg csak
élsz anagy világon tbt már nem írok
bezárom levelem írását álgyameg az
Isten a felolvasját.*

V.

(24. old.) *Lányhoz levél.
Kelt levelem 1912. évben. május havában
ezen leveletem el küldöm meszire szép
magyar országnak kelő középében
írom leveletem busmagánosságal ezer
kilencszáz ketöbe, május havában
amint leveletem asztalomra tetem
könyezet szemekel az égfelé néztem
Istenem teremtiom hogy kelenek
leni tehát kedves rozsám küldök
egy levelet a kiből meg értheted
kevés kérésemet met az én bus
(25. old.) szívem elvan keseredve, mert az én
bus szívem csak azért fáj mostanbogy
töled rozsám nagyon el maradtam
mert én éjel mindig veled álmodok
mert hará gondolok sokvíg
napjaimra el szomorult a szívem
a nagy fájdalomban mert, te kis angyalom
vagy egy szabad madár aki egyik
ágról a másikra szál mert nekem
a gyöng (!) világ nem engedti mert csak
madár, volnék hogy repülni tudnék
minden áldot este ablakodra szálnék
de hát mit csináljak hogy el
vagyok zárva a nagy bécsi magas
huszár kaszárnyába, mert énvagyok
talán a világon árva mint a
zöld erdőben kesergő madár
nemis tanalok vigasztalást míg kedves
(26. old.) rozsám nem öleljük egy mást mert
azén szívemben csakvan zárva, el rejtve
téged elnem hagylak életben, tenger
fenekének, könyeb, kiszáradni, mint
töled kedves rozsám el
maradni mert a meg zavar minket
szíve münk be átkozt legyek az életibe*

mikor én nem talállok már el mult két éve olvasd el kedvesem két kezem írását ha lehet kügyél röktön más virágot a tavasz megszokta. nyitni nám vigasztalása nem bír már érni engemet csak babám, kebled, vigasztald, kérem az jó Istent, életben tarcsony bushalvány könyvek, mossák kétt arczomot miata nemlátom a kedves, rozsámot tehát kedves rozsám arolis tudatlak, irdmeg leveledbe (27. old.) minden szándékosod mert én vagyok rozsám ojan igaz mint az magas égen a ragyogo csilag teis ird meg nekem szivednek szándékát ne hervagy sokáig életem, fonását kedves kis angyalom, mikor töled váltam gyenge szived, mindig, sirdogálni látam eszembe jutnak mostt mind aza vígnapok a melj hirtelen szomorura fordul mert nincsen senkim a kihez forduljak a kinek nyutanám, panaszomat, nemhalgatja senki szívem, zokogását azér kérek töled levelemnek mássoljátját

VI.

(27. old.) Szerelmes Levél.
midön penámot felvetem, indujmeg hát penám levelem írni kedves (28. old.) szeretőmnek vigasztalására, szeretet kedvesem fogadbe, írásom nem lesz nékem töb válásom szép nefelejcsét ird be szivedbe kedves babám, arakérlek jusak, még eszedbe te kegyes termélél nékem eligedet fel szivedbe kedves babám ara kérlek áldozom érted egész életemet érted dobog szívem érted rebeg lekem, érted dobog szép lányi keblem mert mikor téged meg látlak szomorura perceim akor el multak, mikor látám, arcod, szép piros rozsáját ugy dobogot a szívem hogy nemis gondolod, most te hát ajálom levelem tenéked hogy rajtad kívül soha senkit nem szeretek hiábais porolnék (!) szerzeni mot (!) nincsen kívüled ki bebina (29. old.) fogadni mert mikor szememel szemed közü néztem foro, szerelemel egészen elteltem ne kételkegy kedves babám szavaim, igazak, szívem, szelyei szivedbe be hatnak álnokságot, nincsen szívemben vagy szerelemben de legyen hát, álando te szivedben de hogy ha teis igaz volnál bizon mint a harmat el jöhetnél én hozám kedves babám most csak aszt sajnálom hogy madár nem vagyok nemjárhatok szárnyon hogy ha az lehetnék szárnyon hozád menék terített karodal egymást, ölelnénk remélem hogy meg így egykor valahára meg segít az isten szívem szép virága most csak ara kérlek hogyne légyrolam el felejkeze mert nem vagy szívemben

el felejtve ha te tudnád, szöke fátyu (30. old.) miért élsz te mástkis lányt meg ölelni hej a szive nem a tized akoris más van az eszibe, mikorneked, a job kezét nyujtá node hijába, a kis fa sem nő magába anakis más gyökere, a kik stáplája! szeretet kedvesem enyém ezohajtás tenéked, most mind, előszámlálom, szívemnek, gondolatját hogy legyünk egymásé, mert, a szívem aszt ohajtja ezen levelem azér irtam hogy szerelmet nyujtot egy pár felejtelek a szívemben, fehérozsa, hulatja a levelét, kedves babám, ne felesdel a nevem, et éna tiéd soha el nem felejttem, mesze földre visz engem a szerelem küldöm levelem egy szép huszárnak, tölem távol eset kinyilyt tulipántnak magasan, repül a veréb egyijen szerelmes lapra ezis elég isten veled meg a gyönygy harmat már többet nem irok isten veled vége.

VII.

(31. old.) Szerelmes vers.
Irom levelemet tenéked anyalom szívemenek álasztott kedves virágom, érzem kezemek lasu mozdulását indítom, tolamnak. csöndös harjogását (!), segid meg istenem reszkető karomat hogy irhasam, sororomat gyenge galambomnak, tisztelek csokolak, kedvesem, mindenkor, csak te vagy jo eszemben, fáj a szívem hogy veled nem beszéllek drága kedvesem nálad nem lehetek, mert a hogy szeretlek aszt az Isten tudja aki a világot bölcsen kormányozza a ki voltam, én azis maradok hozád kedves rozsám igaz és hü vagyok, így hát kedves rozsám szívem kívánatát. tagad meg bus szívem érted dobogását reszkető karomnak szomorura írását keserü könyvem (32. old.) nek gyöngö hulatását kélek ved szívesen ezen szavaimat oh drága Galambom csokolom a szadat eszt kívánom neked vigasztalásodra, gyászba van életem egészen borulva, mesze estem, buval, töltöm napaimat nincsen semi kedvem, nemis találhatom még szívemre várt enyhe vigasztalást nem hoz még kedvesem keten nem öleljük egymást, mert csak akor érzem magamot boldognak, mikor téged gyengén át karollak. vége. Irtam. 1912 Junius ho 20 án Huszér Lukács Károly 1910 béli Bécs ben.

VIII.

(34. old.) Katona életéről.
Irom levelemet, boldog életemről Melyjet Megporobáltam, mondhatom, eből. Tudokis beszélni, csak jól figyeljete. Megtudjátok, mondani. Kinek van jobb dolga mint a hatkoronásnak, Kinek

bár nem volt jó teste katonának,
fizet, hat koronát minden esztendőben
s jajgat hogy megint kel, neki fizetni
(35. old.) Mind ebbena nagykaszárnnyában
szenvedni Node sem baj. Katona: job
nyugotton, othon míg én szenvedek a
házáért hol ott verejtékem, Szolbat
Hogy elviték Regutát batár szélére
Marat othon hatkoronás legénnye
Vigasztalja a jó Anya a lányát Hogy ne
szerese katona babáját édes Anyám
nevigasztaljon engemet. Ne hagyam el
a katona szeretőmet Mert az ügyes ha
poros is a füle a házáért nem maradok
othon és ha valahol, elvész a csatába
Dicső neve, fent marad a házába
meg könyezem, még meg is Síratom és
gyászolom, édes anyám míg ott el
nemhagyom Szégyelje meg minden leány
ön magát. Mert a mely lány
ilyjeneket szeret el nem, és ez
(36. old.) életben soha boldog nem lehet.
Szégyeljem az a legén is magát
hanem képes hogy szolgálja a
Császárt vagyis a Hazát!

IX.

(36. old.) Levél A Lányhoz.
Szeretet Kedvesem. Ezen leveletem
írom teneked miként, kezdjem
hogy szívem, fájdalmait egy kisé
meg szüntesem Egy pár soraimmal
Meg lepem szívedet mert
a távolban sem felejtlek tégedet.
Halgatom a csengő fának a zugását
De nem halom a babám vigasztalását,
Bizonitom soraimmal, hogy ha szerelmem
holtig hümarad, Kedvesem, rolam
emlékezél az én bus szívemről el ne
felejtkezél, Tele van a szívem
(37. old.) fájdalommal, telve mint
a mely kis madár el veszti a
párját és nem találja seholse
nyugalmát én is elvesztetem, az én
kedvesemet seholse találom
hiába Keresem. Mikor kedves
babám te jutsz az eszembe nehéz
bánat, fekszik a szívemre.
nem virágozik a rozsa most szép
rozsát nem gondolok soha másra
csakreád, mint a tiszta nyári
égen a csilag, egyre hul érted szívem
gondolatja, véletlenül fel tekintet az
égre nincs csilag mind lebulot
a földre lebulot menyí Reménységem
csilaga, hogysis lenék, boldog én
hát valaha, Fel tűnik még remény-
ségem csilaga nem lesz mindég
(38. old.) életem ily nostoha el mulik
majdm a bánat felbő egemről
és új szerenycse kerül akkor
énis. Boldog leszek teveled nem
zavarja, bus fájdalom keblemet
Szelid felbő égi, sohatás végig hat
szívemből, el oszlik a fájdalom.

Az ákácza hulatja a levelét nem
ismerk én most náladnál más
Lányt, nekem a szívem fáj de
csak teéred és most egy egylevelet
tehozád, bocsátokj Öröm találkozást
bus szíved maradok Hogyha a szíved
huz ere akkor választ várok. Szerető
kedvesem, írom leveletem a Melyben
írom minden szerelmemet olvasd fel
hát hü kedvesem, ezen levelemből,
a mit beleírtam bánatos Szívemből
(39. old.) nem kívánok. kedves babám egyebet
csak úgy szeres egem mint én szeretlek
tágedet. Szerető kedvesem midőn ezen
leveletem írom a szívem fájalmát
én már alig Bírom mert az én szívem
berég bevan kerítve, mint a szép piros
rozsa a zöld fának levelébe, nem hervadsz
ki soha a szívemből míg csak halom
nevedet neked. Ha te szeretsz én is úgy
szeretlek a siring elsem is felejtlek
Reszkető két kezem miért nem írsz
ojat, hogy az Én babámnak a szíve meg
meg lányújon. Tám nem lányul meg soha
hogy meg vigasztaljon hogy, szívemről,
a bánat hogy már el oszolyjon És hát
szépen. Kérlek kedves babám zárd szívedbe
szerelmemet, az én szívem nem választ
mást sohase helyjeted. Reszkető a szívem
(40. old.) is mert eszembe jutál eszembe
vagy mindig, nem tudlak feledni
Álgyonmeg az Isten minden féle jokal, mint
a búza szálat arany harmatjával mágem
irtam szívemnek titkát, melynek sorainbol
meg értheted hogy igazán szeretlek hate
szeretsz én is úgy szeretlek a siring végig
elsem is felejtlek. vége.
Írtam ezer kilenszáz tizen ketőben
Lukács Károly, 1910 béli öregszenu
dő kinek még csak tizkis agyusztált
honap a komisz élet.

X.

(47. old.) Vers
Sír a madár mert elhagyta fészékét.
Sír a magyar mertelhagyta Szülőföldjét,
Kerülünk a hunczut Szerb kezébe,
Piros vérünk ki folyék a földre. Ne csügedjel
Magyar fiuk végképen. Megsegít még
minket is a jó Isten. De a vérünk ha ki
folyik a földre Piros vérbe leszünk mi
eltetve. Elposztulunk mint őszel a falevél.
(48. old.) A ki több több tavaszt már nem remél.
Mert az Isten minketugy meg szeretett.
A nagy veszéljtől ki kerülni nem lehet,
Mert mik aztat szívesen kikerülnénk.
Ha a császár szép vitéze nem lenénk.
E nagy útnak mostan neki indulúltunk,
Jo szüleim töletek el búcsúzóink.
Szüleim és testvéreim. Az Isten minket
is álgyonmeg Jo Szüleim ha valamit vétetem,
Igen nagy sorban engedjete meg nekem.
Ha majd egyszer megsegít a jó Isten,
Hogy még egyszer meg nezem Szülőföldem.
Merha mostan elpusztulok híremetsem haljátok,

*Néha néha eszkebejut hogy volt magoknak
fiok. A ki nagy csatába vég kép elbukott.
Utolsó páér sorom ezel bezárom.
Kedves jo Szüleiim Több választ nem várok. vége.*

XI.

(49. old.) Szómoru Búcsú.
*Ha a falún végig megyek mindenkitől
búcsút veszek. Nem tudom engem valaha
láttnak többé vagy soha. De kavicsos, nyújtom
mindenkinek úgy ajálom az Istenek,
Nekem is jo utat mondanak. De ase még
nemvigasztalnak. Öntöm könyveim záporát.
Meg ásztatom hazám porát. Csendes hazám
megérdemli. Érte könyet hulasztani
Zöld az útnak a kétszéle. De kavicsos a közepe.
Masérozom búsan rajta, Sűrű könyeket hulatva
Kedves rozsám ne siras meg engemet. Hogy a
császár katonájaletem. Visza jövök három
esztendőre. Adég selég a más szeretője,
Levelet irsz. Regede városba. Fecske madár
Legyen a postája. Könyeidel írd fel a levélre,
Hogy állandó a szived hűsége. Kapitány úr
álasan meg klérem olvasael mivan írva
(50. old.) levelembé. Az van fiam a levélbe írva.
Hogyszómoru érted a ki írta. Kapitányur
meg köszönöm szépen Irja visza rózsza
piros szín levélbe. Aki írta ha eljőne
hozzám. Hervad arczám pirosra csokolná
Késő este tekincs ki az utra Ha kutya
egy idegent ugatna Hátha bizony nem
ugat hiába, Én leszek a házad kapujába.*

XII.

(50. old.) Szülőkhöz ves!
*Szívem fájdalmi közt írom leveletem.
Az által tudatom kedves Szülőimet.
Kedves Édes Apám és Kedves Édes Anyám.
Áldjon meg az Isten felnevelő dajkám.
Felnöveltetek engem húsz éves korpomig.
És még a fuvo szelötől is féltetetek mindig.
De már én magoktól mostan bucsut vettem.
Az ország védője lettem Karjaik közül mikor ki indultam.
(51. old.) Én is nagy keserűségembe sírásra fakadtam.
Most azért fáj szívem miért távol vagyok.
Nem tudom otthon hogy mi a változások.
Mert én csak vándorlok mint őszel a gólya.
Elteletnek Soknak nincs párja vagyis pártfogója
Kedves jo Szüleiim a kik emegetek,
Köszönöm hogy edig híven neveltetek
Az úrnak áldása maradjon veletek.
Kedves Édes Anyám ki a világra hoztál.
Az ég viharától mindég ol talmaztál.
Az én Istenemet én szivemből kérem,
Hogy halgassa meg ezen dicső könyörgésemet,
Hogy egykor magamat hasznába láthatnám,
és bánataimból meg vigasztalhatnám.
Töltöm minden napjaimat,
Mert Szivemből várom Szabadulásomat,
Hogy ne írjak többé ilyen gyászos sorokat.
Hogy borulhasak még keblkére Édes Anyámnak
(52. old.) Hogy meg vigasztaljam az Édes Anyámat,
Hazámnak földére küldöm sórsaimat,
Mert a katonasság mesze távollított,
Kedves Szüleiimnek gondait réám*

*bánatot hozot, Kedves Szüleiim a kik felneveltetek,
Húsz évig engem híven őriztetek.
Német szolgájának, áltol engedtetek,
Mikor kellett volna hasznamot vegyétek.
Hű gyermeketek szeved a hadseregnél.
Szép hazámért testem be teszem a földbe.*

XIII.

(55. old.) Lánynak vers
*Számnyára eresztem ezen leveletem.
Küldöm kedvesemnek szómorú életmet,
Kívánom ezen pár sor irásom a legjobb
Egészségben találjon kedves rozsám tudom szived
meg könyezik midőn E levél hozád érkezik.
halgasd meg, Szivemnek sűrű sobajtását
Szememből, sűrű könyeim húlását kedves rozsám
Nem sajnálom töled leveletem köszöntelek.
Szívből mint hű kedvesemet. Az Isten
tartson meg sokáig tégedet. Kívánságom
szerint adjon Isten egészéget. Elbervad
a virág meghal a remény is ha madár
lehetnék hozád el repülnék Meg hervadt
arczodra foro csokot raknék, kedves kis
Angyalom midőn eszembe jutol,
Ketős bánat érkezik szivemre mert rajta
Kívül mást nem is szeretek még a
(56. old.) míg a sötét sírnak. Fenekén nem leszek
de még azért hiszem Az egek úrát hogy még
idővel meg láthastjuk egymást.
Bécs város a mijen nagy,
Te galambom oljan szép vagy,
Ha téged csokolhatnálak
Bécs városér nem adnálak emlék.
Vége.*

XIV.

(64. old.) Levél a lányhoz.
*Szeretet kedvesem Bocsánat mielőt pár
soraim tehozád intézem de szivem
Nem tarthatja, igaz szerelmedet nagy
szerencsébe részesülnék ha ezen soraim méltó
lene szivednek, le csilapito felelet ere
(65. old.) mert minden madárnak szabad szárnyán
járni csak Nekem nem szabad veled
múlatozni mert mikor két édes szív
egy mástól elválik még az édes mézis
keserűé válik Angyalom edesem szivem
Árvaságát csak nálad keresem, te vagy a
Drága szerelem virága melyre életemnek,
látszik ki látása mert minden minden
Kikeletben fa és virág csak egyszer nyilik
Angyalom fája szivem, még mostis
utánad vágyik, nem tudom el feledni
azon boldog napokat melyben el
tőtötünk oráinkat mint
Menyben az angyalok álygon meg
az Isten szeretet kedvesem.*

XV.

(66. old.) Más
*Mesze távolból vetem fel Penámat
hogy hozád kedvesem levelet indicsat
Indítom soraim reszkető kezemel,
jaj Istenem penám miképen indicsam
Hogy éltém sorát vele le írhasam*

Gyenge ujaimal nem tudom le írni Reszkető
kezemel asztot lerajzolnom Mert nekem
azota nem volt egy vig óram miota nem
látlak tégedet kedves rozsám Reszket
gyenge kezem bágyat minden részem
Midön kedves rozsám e levelet írom
mert nem ragyog anyi csilag fent az égen
Mint a hányszor eszembe jutsz csak egy
napis nékem Sötét gyászba borúlt feletem
az égis hervad érted hervad mán azén
Ifjuságom nem birlak egy perczig sem
felejtteni kedvesem szívem érted a bánat
(67. old.) repezti bár nincs semi bajom mégis
csak bus vagyok hogy töled kedvesem
Ijen mesze vagyok a távolba töltöm
a szép ifjuságom így nincsen nékem
soha egy vig napom majd ha egykor
találok tégedet, angyalom a kor fogja
Szívem bánatát leteni ha szívem a szíved
Dobogását erzi szenvedek éreted kedvesem
SZívesen feláldozom érted utolsó csep vérem
Jaj Istenem mitérnekem az az élet ha
nem ölelhetlek kedvesem tégedet feljön
Még valaha életem csilaga ha akarom
Szívemet szívedhez szorítja fehérr galamb
Két szárnyára kelhetnek ablakodon
Rozsám berepülnék tudom meg halgatnád
Rozsám panaszomat megenyhítnéd
az én szívemnek fájdalmát bár csak
Szívem buját ide leírhatnám hogy leg
(68. old.) kiseb bajom lerajzolni tudnám penám nem
Irhatja szívem nem monthatja Mert
Érted a bánat szívemet elfogja úgy
érezem magamot mint párja vesztet madár
Amely egyik ágról a másikra száll A
Szerelmed bántja mardosa szívemet mert
te vagy egyedül életem csilaga Csilag nélkül
Pedig sötét az éjszaka tisztelek tégedet
mint hü kedvesemet az Isten áldása
Maragyon veled Kedvesem.

XVI.

(69. old.) Szerelmes vers.
Szeretet kedvesem ezen levelembé
Köszöntlek mid hü szeretőmet,
Midön be ültem asztalomhoz írni.
A könyeim elkezdtek peregni.
Írom leveletem egy szép virágszálnak.
Tölem a távolba lako hervadonak.
Az én hervado rozsámnak ezen pár
szavamat indítom hozzája álgyon meg
Az Isten szívem rozsája indítom
Penámot gyászos indulatal,
Számlálom napjaim buval és bánatal.
(70. old.) Mert miota a sors töled elszakított.
Azota mindig bus és árva vagyok.
Mint a bus gerlicze mely párját elvesztete,
Szeretet kedvesem ha ne talán úgy
Történe hogy szívemnek nem kelenél,
Által adnám inkább magamot a
Halálnak bujdosója lenék e nagy világnak,
Ezel Bezárom.

XVII.

(70. old.) Lányhoz
Töled kis angyalom úgy el vagyok zárva nem
Tudom hoghy mikor jutsz gyenge klt karomba.
míg meg nem lesz számomra a sir verem.
Ásva Isten úgy segítsen mit a hogy gondolom
Velem legyel, boldog kedvesem angyalom,
Mert teveled leszek boldog evilágon szomorú
szívemnek, vigasztalo párja nyílt igaz
Szível veszem fel Penámot kinyilatkoztatom
Leg főb huzalmamot mejet egybevéve
(71. old.) Időnek múltja elragadot egen a te hü
kebledről a melyre aszt bitem szerelmünk
Vizbedől ha sirba bukok az igaz szerelem,
Akor nekem oda az életem az elmúlt
Időben ha semit sem tudok viruló tavaszra
ha nem tekintenek a kor el mene a
Reményöm és aszt mondanám, oda
Az életem nincs mán töb tulipánt
Száráz koro lene nekem a szép rozsza
A hejet a mit egy igaz szív meg nem
érdemelhet pelda csak elcsábítanak.
szava megis az a két szív mindezt letipolja.
Mert a két igaz szív mindenüt győzelem,
Nálad is az legyen hát az igaz tudat,
Minden szozatod szívembe van verve nem
is felejtlek el csak egy a mejet
eljegyeztem ha feletünk néha lángolo
szívembe fel tünik éjel jut eszembe
(72. old.) Néha mert mijánad történik szívem
Fájdalmába mesze vagyok töledd Fekete
városba hogysis leszel ezen a világon
Minyár most sohajtom neked lediktálom
Irtam ezen versemet a hitván levélre,
Hogy köszön joban a rozsám szívére,
Mert eztet egy hü szív rajzolta reja,
Sokszor ezen könnycsepje hulot is
Reája míg én munkálkodtam ezen
Verseimbe unalmas óráim jutotak
Eszembe legyel hűségemnek tanu
Bizonsága szívem az árva szívemnek
Felemása nem írok most töbet
Levelem bezárom álgymeg az
Isten, szeretet kedvesem!
Bécs városa a mijen nagy kisangyalom
ojan szép vagy hatéged csokolthatnálak
Bécs városér nem adnálak, irtam mind öreg
szenvedő 1913 ban Lukács Károly vén.

Arcképhez írt verses levél

XVIII.

(20. old.) Katona vers
kedves jo szüleim mint egy vándor
madár hozátok beszéllek hogy
mevlásátok az én szépségemet meszeföldről
és most tihozátok szolok mot inen
nem utazok kívánok meg látni e
kedves, szüleimet és testvéreimet
kedves jo szüleim mesze vagyok
hozátok de azért vegyetek, mint ha
épen veletek beszélnék ha bár most
szolni nem tudok mert csak
papiron vagyok, hej csak szolni
tudnék fíjuji szavakat át ölelném

(21. old.) *vitéz karjaimal de nagy öröm
lene kedves szüleimnek haigy hát
látnálak ép szememmel demiel
iten csak, rajzolva vagyok azért, ajkaimal
egy szotsem monthaton vegyéték
szívesen, nem vagyok idegen, fogadjátok
esztbe, tiörökötre (!) jöten hisz mint vándor
én hozátok, szüleim házába, majdcsak
hejet kapok, tündér képrml veletek
beszélni szüleim és testvéreimet és
rokonaimot egészébe élnek épezetek
csak aszt bajom hogy szüleim
velök nem beszélhetek és csak azért
kültem azén arc képemet hogy
felkeresem kedves szüleimet
hogy felölem mindig nyugatan
legyenek míg fíjuji szavakat
velek beszélhetek kívánom istentől
(22. old.) *álgymeg mind minyádot
kérem hát hogy ezen arc képet vegyéték
szívesen fogadjátok ötbe
hajlékotokba, sorozátok az atyafi sorba
hoza az isten majd aszt az időt
kinél elhata helit majd vissza jön
álgymeg az isten kik kívagytok
látni, kik ezen levelet fogadjátok
fogyátok olvasni végig irtan egy vers.**

A már említett Keszeg Vilmos szerkesztette *Kriza János Néprajzi Társaság 7. Évkönyvében* a szerkesztő az írást, írott kultúrát és a folkór kapcsolatát vizsgálva külön fejezetet jelentetett meg a népi verses levelekről.⁵³

László Gyula megállapítása, amelyet 1943-ban közölt: „Érdemes dolog lenne a népi levelezés és a kéziratot leleveleskönyvek minél teljesebb összegyűjtése, mert enélkül a népi magatartásvizsgálat adattára csonka.”⁵⁴

Nos, éveken át próbáltuk számba venni a népi verses leveleket: a nyomtatásban megjelentek közül 132-nek ismerjük forrását, közöttük egy dánfalvit találtunk.⁵⁵ Jelentősen szaporodott a kéziratot verses levelek száma, többnyire háromszéki és csíki gyűjtés eredményeként. Összesen összegyűjtöttünk 266-ot, amelyből csíkdánfalvi 148, a közölt 18-al együtt 166. A füzetekben általában néhány, a tulajdonos által kedvelt vagy megismert levelet találtunk, de a dánfalvi Dobos János füzetében 23-at, a Kovács Albertében 11-et.

Külön csoportba soroltuk az arcképhez csatolt verses leveleket: nyomtatásban 3-at, kéziratban kettőt találtunk. Itt kell megjegyeznünk, hogy a verses leveleket füzetekbe írták le Dánfalván is, de egyetlen esetben nem a leírt szöveget másoltuk le, hanem a dánfalvi Albert Mihály első kérdésünkre 1972. június 16-án, 56 évvel később, azonnal elmondta

az 1916-tól ismert verses levelet. Sajátos utat járt be. Albert Mihály Csíkdánfalván 1894. május 5-én született, innen vonult be katonának az I. világháború idején, 1916-ban már fogságban volt. Mint foglyot, egészen Közép-Ázsiáig szállították. Taskentben négy és fél éven át tartózkodott több fogolytársával együtt. Ma már nem tudjuk kideríteni, hogyan írta le, vagy tanulta meg azt a verses levelet, amelyet emlékezetből mondott el, s amelyet arcképhez csatolva katonák szoktak küldeni elsősorban szüleiknek. Így mondotta el:

*Kedves jó szüleim, jó napot kívánok,
Mint egy vándormadár, eljöttem hozzátok.
Messze földről jövök család körötökbe,
Arcomot lássátok ezen az arcképen.
És mint vándormadár, veletek maradok,
Legyetek szívesek, fogadjatok híven,
Sok számos évemben tartatok meg engem,
Mikor hazajövök, megszolgálom néktek.
Ambár szólni tudnék néma ajkaimmal.
Most pedig azt mondom, az az ember boldog,
Ki nem próbálta a katonaságot.
Szeretett gyermeketeknek mondhatom magamot,
Idegen országban töltöm napjaimot.
Idegen országban nem látom az én hazámot,
Éltesse az Isten, kedves jó atyám,
Aki bánatimban gondot visel reám.
Hogyha elgondolom ezen esetemet,
Szemeimből záporoként könnyek hullanak.
Küldöm ezen fényképet, hogy emlékezzetek meg rólam,
Mert falon látjátok arcmásom képét.
Ezzel végzem soraim írását,
Áldja meg az Isten a felolvasóját!
Írtam Albert Mihály 1916, nem tudom melyik hónapban,
Üzbekisztán megye, Taskent.*

Ilyen arcképhez csatolt verses levél a Lukács Károly füzetében a 20. oldalon található, itt a XVIII. számú. A legtöbb levélre nem a népdalok gyakori idézése, vagy részletek beírása a jellemző, mégis találunk olyanokat, amelyekbe egy-egy szép népdal valamely részét illesztették. Csupán néhányat idézünk:

*Szerethettél volna, ha szép nem voltam is,
Mert én szerettelek, ha szegény voltál is.
Megélhettünk volna még a kősziklán is,
Elfekhettünk volna ketten egy párnán is.
(Székely Nemzet, I, 58, 1883. április 17.)*

A dánfalvi Zsók József, aki katona volt, és távol élt kedvesétől, 1906-ban balladai hangvételű levelében írta:

*Köztetek kedves, szerelmes virágom,
Szépen nevelt gyenge tulipántom.
Bárcsak, édesanyám, ne is szültél volna,
Rengő bölcsöm helyett sírba tettél volna,*

⁵³ ALBERT Ernő 1999, 30–56.

⁵⁴ LÁSZLÓ Gyula 1943, 89.

⁵⁵ ALBERT Ernő 1969. május 25., 3.

Szemfődelem helyett liliom nőtt volna.

Hej de bajos a szerelmet titkolni,
Mint a rózsát tövis közül kiszedni,
Hej de bajos olyan szívet találni,
Kivel holtig meg lehessen nyugodni.

Még néhány sort idézzünk dánfalvi verses levelekből:

Mért kell a madárnak ősszel messze szállni,
Két szerető szívnek egymástól elválni?
(Dobos János füzetek – 1936)

Mint a bús gerlice elveszti a párját,
Ki nem találja fel az ő kedves társát.
Ki búsán turbékol elveszett társáért,
Én is úgy búsulok az én kedvesemért.
(Kovács Albert füzetek – 1938)

Könnyebb kösziklának lágy viasszá válni,
Mint az én szívemnek tetőled elválni.
(Kovács Albert füzetek – 1938)

Búsul a madár is, ha messze van a párja,
Hát az én bús szívem érted hogyné fájna.
(Kovács Albert füzetek – 1938)

Mivel a verses levelek írás útján terjednek, úgy tűnik, hogy megmerevedett szövegek jutnak el egyik füzetből a másikba. A felsorolt eléggé nagyszámú verses levelek azonban arra bizonyítják, hogy a másolók akár nyomtatott, vagy akár barátoktól, ismerősöktől kézírásos füzetből másolt szöveget nem szó szerint veszik át. Oka lehet, hogy nem tudják jól kiolvasni a már leírt szöveget, de az is, hogy sajátos helyzetükhöz igyekeznek igazítani az előző leírást. Korábban a 342 levél 6306 sort tartalmazott, közöttük 1050 olyan sor szerepelt, amelyben a levélről, írásáról, küldéséről írtak. Ezek között csupán 70 esetben találtunk azonos sort, de ekkor is a levél többi része eltérő. Megállapítható, hogy a kézírásos füzetekben található verses levelek is változatokban élnek. Jó példa a Lukács Károly füzetében található két levél: az egyiket, a III. számú Fodor Sándor írta, amelyet helyszűke miatt csak két kis részletben közöltünk, a másikat Lukács Károly írta le, némi változtatásokkal.

A verses leveleket bizonyos költői tehetséggel rendelkező falusi néptanítók, kántorok, históriások, ponyvaírók jelentették meg, amelyeket lemásoltak az idegenbe szakadt fiatalok. Félnépi termékek, de bizonyos időszakban közkedveltek voltak a fiatalok körében. A népi líra részét képezték.⁵⁶

8. Lakodalmi rigmusok

(60. old.) *Völegény a menyaszónyját kéri.*
Édes Apám, Édes Anyám szivből most
kesereg azt hiszem. Mert már gyönyörűségök
nek virágát elviszem. Mert gyönyörűségök
ez vala. Miota e világ bimbóját kinyilta
Ámde a virágot is a kertész palántálja.
De hiába fáradozott másé lesz virága
Igy van egy anyának egy kedves lánya,
Más kezébe kerül a legjobb korába, Anyám is
A lányát szépen fölnevelte de az Isteni gondviselés
Őt nekem rendelte, Segítő társamnak őt elis
folgadtam szívemnek szándékát neki
átal adtam, Szentül megesküdtem az
Isten házába, hogy ezen kis lánynak
én leszek hű párja, szépen megköszönöm
felnevelésüket. Az úr kormányozza
E földön életüket. Jútalmaza visza
Fáradozásukat, Hogy nekem nevelték föl
(61. old.) *kedves lányukat, ti pedig tartozó jo testvérek,*
Az Istentől reátok sok bö áldást kérek.
Hogy a testvériség köztünk fínt maradjon
Béke és jo akarat köztünk virágozon,
Szivemből kívánom
Mikor esketőre menek a menyaszonyosháztol
Eljött azóra melyben készüljenek.
Egem ez és ez küldöt követnek.
Hogy lányok adnák át hitvesének.
Bocsássák el vélem de nem mit végtére,
Hanrm a hitnek és szeretetnek egybekötésére
Jelenyük meg tehát az Anyakönyvezetőnél,
És az Istennek Szent Házában.
A hit letételnek meghalगतásán.
De minek előtte itt bagynád e házat.
Ad át szüleidnek mostani búcsodat.
Ejcsél ő nájok egy kétt búcsú könyet
Hiszen ők tégedet gondosan felnöveltek
(62. old.) *Mert gondold meg hogy mávaltozik*
meg a sorsod jora vagy roszra.
Holtig tarto boldog vagy holtig tarto boldogtalanságra
Kívánom tehát én is hogy hittel és szeretettel
Áldjon meg az Isten szerencsés életel
Szivemből Kívánom.

9. Búcsúzás

(73. old.) *Az 1910 beli öreg harcosok nevében.*
A ki nem evet komisz kenyeret nem ült
búsúlva struzsakja melet nem állt
örséget, viharban esőben nem jártas
a katona életben, mélyen megrendülve
a 3 évi valamint a sok 24 orai nehéz
szolgálatot megtört szomorodot szivel
adjuk tudtára Bécs szolgáló 1910
beli szent és sértehetelen öreg csontok,
minden szülőnek, sogornak, unokanővér
és fiúrnak, rokonak, barátoknak és ismerősnek,
valamint szakácsnőnek
szobaciczáknak férhez menő szende
lánynak, csinos kis bakfijnak
elválni készülő aszonynak, gyászfátyolt

⁵⁶ KATONA Imre 1970, I, 870–871.

levetét özvegynek, legkedveseb választottnak és mind az it nem említetnek, hogy a foron szeretett feledhetetlen és a sok keserőségre (74. old.) emlékeztető folyó évi június hó 24-én éljel 12 orakor a felvállukusok (?), pakatáskák és polczok keserves siránkozása és a szerencse váro 1911 beliek eget verő rémitő indiánus üvöltésel és a nagyon sok idejü 1912, beliek marha és bivaly orditása melet hosszu és kínos olvasgatás után végre jobb létre szendeduült, a drága maradványok katonai pompával a nagy egreczér placzra fognak kivitetni, a szegény szerencse vár 1911 beliek, de még a sok idejü 1912 bekiek kíséreteben, tekintetel, a gyászolók gyenge pénz készletére a végtisztesség és a lakoma költségeit a kantinos fedezi, most adjatok kezet fiatal pajtások, bucsuzni akarok, hogy a bucsúzásom nehezemre nem esik már az is bizonyos sok szép időt rosztat éltem itt veletek én is (75. old.) megérdemlem a czabil életett, de tik maradjatok mert az időtök sók, hogy az menyi lebet lizsámitani igen bajos, most már búcsúzásom veszem kedves lovam töled, húséges voltál hozám azt feledni nem tudom, egy amiért a rácsujba sokat piszkoltok meg érted a másik meg, hogy a hátam gerinczít igen sokszor megfogatad, Isten veled lodungtáskám

téged sem felejtelekel gyomrom éhségtől sokat szoritotad el, kardom karabélyom tinektek mit szóljak, kik fegyver vizitnél soha be nem váltatok, kedves kengyelvasam téged is szeretelek mert a rozsdától sokszor alig ösmertelek meg, kedves paktáskám rolad sem feledkezek meg tebened volt minden reménységem nehéz gyakorlatkor pucsolo szert és a komiszt beléd tettem, kedves foltos csizmám tikteket nem (76. old.) igen szeretelek, mert vacsora bejet sokat keféltelek, tikteket kedves mandurjaim az Isten áldjon meg menázi helyet sokszor vartalak meg, és most utoljára kedves struzsákom megemlékezek rolad, mer a derekamba a fájást sokat bele hoztad, ezel bucsúzásom végzem most már komisz élet Isten veled áment. Egy eltöröt lámpa fényeskedjék az elhult Sirja felet, az 1913-ban szabadságot váro öreg csontok nevében, Zug a vihar csapkod a kaszárnya felet ifju huszár posztot áll az áristom elöt, bent meg az egyesben öreg csont álmodik, Oly édes az álma, otthonról álmodik azt az álmodta éppen öllelte kedvesét felébredt mert haja a kulcsok zörgését kejfel öreg bátyám o szol az ifjabik eredj aferolni, letelt a három év, vége.

Albert Ernő – Sepsiszentgyörgy, Benedek Elek u. 8, 4A/9, RO-520067, alberterno@vipmail.ro

Irodalom

ALBERT Ernő

1969 Dánfalva, *Hargita*, II, 122 (390), május 25., 3.

1999 A népi verses levelek, in: Keszeg Vilmos (szerk.): *Írás, írott kultúra, folklór. A Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve*, 7, KJNT, Kolozsvár, 30–56.

2004 *A halálra táncoltatott leány*, Albert Kiadó, Sepsiszentgyörgy.

ALBERT Ernő – FARAGÓ József

1973 *Háromszéki népballadák*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

ANTAL Árpád

1962 Balog Józsi balladája keletkezésének és változásainak kérdéséhez, *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények*, VI, 1, 27–67.

BÁLINT Gyula

é. n. *Statisztika*, (kézirat).

ENDES Miklós, dr.

1994 (1938) *Csik-, Gyergyó-, Kászsanszék (Csik megye) földjének és népének története 1918-ig*, Akadémiai Kiadó, Budapest.

GARDA Dezső

1999 *Főnépek, lőfők, gyalogkatonák Csikban és Gyergyóban. Csik és Gyergyó gazdasági fejlődése és népességének alakulása 1750-ig*, Státus Kiadó, Csíkszereda.

KÁLMÁNY Lajos

1952 *Történeti énekek és katonadalok*, Közoktatásügyi Kiadóvállalat, Budapest.

KALLÓS Zoltán – SZABÓ T. Artilla

1970 *Balladák könyve*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

KATONA Imre

1970 Verses szerelmi levelek, in: Ortutay Gyula – Katona Imre: *Magyar népdalok*, I, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 870–871.

1977 Daloskönyv (szócikk), *Magyar Néprajzi Lexikon*, I, Akadémiai Kiadó, Budapest, 552.

KATONA Imre – LÁBADI Károly

é. n. [1980] *Erdők, mezők, vadligetek. Drávaszögi magyar népballadák*, (tanulmány és jegyzetek kíséretében közzéteszi Katona Imre és Lábadai Károly, a dallamokat lejegyezte és rendezte Olsvai Imre), Fórum Könyvkiadó, h. n. [Szabadka].

KESZEG Vilmos

2008 Alfabetizáció, írásszokások, populáris írásbeliség, *Néprajzi Egyetemi Jegyzetek* 3, KJNT – BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár.

- KESZEG Vilmos (szerk.)
1999 *Írás, írott kultúra, folklór. Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve*, 7, KJNT, Kolozsvár.
- KONSZA Samu
1939 Adalék a népköltészeti termék születéséhez, *Erdélyi Múzeum*, XLIV, (X) 3, 291–294.
- KOVÁCS Ferenc – FARAGÓ József
1958 *Íratosi kertek alatt. Kisíratosi népköltészet*, (szerkesztette és a bevezetőt írta Faragó József), Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest.
- KÜLLŐS Imola – SZEMERKÉNYI Ágnes
1981 *Paraszti írásbeliség* (szócikk), *Magyar Néprajzi Lexikon*, IV, Akadémiai Kiadó, Budapest, 182–184.
- LÁSZLÓ Gyula
1943 Verses népi szerelmeslevelek, *Termés* (ősz), Kolozsvár, 89–93.
- ORBÁN Balázs
1869 *A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismereti szempontból*, Pest.
- ORTUTAY Gyula
1974 Szóbeliség és írásbeliség kölcsönhatása, in: Voigt Vilmos (sajtó alá rendezte): *A szájhagyományozás törvényszerűségei*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 100–104.
- ORTUTAY Gyula – KATONA Imre
1970 *Magyar népdalok*, I–II, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.
- ORTUTAY Gyula – KRÍZA Ildikó
1968 *Magyar népballadák*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.
- OSVÁTH Judit
2002 Egy katolikus szellemiségű lap az erdélyi magyar nevelésügy szolgálatában: az Erdélyi Iskola, *Magyar Könyvszemle*, 118, 4, 431–439.
- PENAVIN Olga
1978 *Korógyi (Szlavónia) népballadák, balladás történetek, balladás dalok*, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Újvidék.
- SÁNDOR Imre
1910 *A csikszentsimoni Endes család levéltára (1544–1848)*, Kolozsvár.
- SÁNDOR István
1953 Világos és Arad a magyar néphagyományban, *Az MTA Társ. Tört. Tud. Oszt. Közl.* III, 159–168.
1967 Az aradi vértanúk nótájáról, *Ethnographia*, LXXVIII, 4, 507–522.
- SIMON Péter
1895 *Király és nemzet. Visszapillantás I. Ferencz József Magyarország apostoli királyának uralkodására 1875-től 1879-ig*, Kosmos Műintézet nyomása, Budapest.
- Statisztika*
1893 *A magyar korona országaiban az 1891. év elején végrehajtott népszámlálás eredménye*, I, Budapest, 34, 246–147, 152–158–164.
1916 *A magyar korona országaiban az 1910. év elején végrehajtott népszámlálás eredménye*, I, Budapest, 18, 168.
- SZABÓ Sámuel
2009 *Erdélyi hagyományok 1863–1884*, Szabó Sámuel és gyűjtőinek hagyatékát összegyűjtötte, szerkesztette, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közléteszi Olosz Katalin, Európai Folklór Intézet – Mentor Könyvkiadó, Budapest–Marosvásárhely.
- SZERDAHELYI István – VOIGT Vilmos
1993 *Travesztia* (szócikk), *Világirodalmi Lexikon*, XV, 794.
- SzOkl
1872–1934 *Székely Oklevéltár*, I–VIII, Kolozsvár.
- SzOkl Ús
1983–2006 *Székely Oklevéltár, Új Sorozat*, I–VIII.
- TAKÁCS Lajos
1951 Népi verselők, hírversírók, *Ethnographia*, LXII, 1–2, 1–49.
1988 Paraszti történelmi költészet, in: Vargyas Lajos (főszerk.): *Magyar néprajz*, V, *Népköltészet*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 381–397.
- UJVÁRY Zoltán
1960a Tasnádi Lajos botpaládi kéziratok könyve, *Különnyomat a Jósza András Múzeum Évkönyvéből*, III, 155–175.
1960b Népi kéziratok verseskönyveink, *Műveltség és Hagyomány*, Tankönyvkiadó, Budapest, 111–146.
1965 Az aradi vértanúkról szóló dal műköltői eredete, *Ethnographia*, LXXVI, 1, 91–95.
1973 A Miatyánk, a Hiszekegy és a Tízparancsolat travesztíái a néphagyományban, *Különnyomat a Hajdúsági Múzeum évkönyvéből*, Hajdúböszörmény, 169–182.
- VARGYAS Lajos
1976 *A magyar népballada és Európa*, I–II, Zeneműkiadó, Budapest.
- VARGYAS Lajos (főszerk.)
1989 *Magyar néprajz*, V, *Népköltészet*, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- VIKÁR Béla
1905 A „Szűcs Marcsa” balladjáról és Újabb adatok Szűcs Marcsáról, *Ethnographia*, XVI, 5–6, 273–290; 337–345.

VOIGT Vilmos (sajtó alá rendezte)

1974 *A százéghagyományozás törvényszerűségei*, Akadémiai Kiadó, Budapest.

1984 Népköltészet (szócikk), *Világirodalmi Lexikon*, IX, Akadémiai Kiadó, Budapest, 234–235.

Caietul-manuscris popular al husarului Károly Lukács din comuna Dănești

(Rezumat)

La sfârșitul secolului al XIX-lea era la modă atât la flăcăii înrolați în armată sau aflați în ucenicie, cât și la fete, să păstreze amintiri din această perioadă a vieții lor. De aceea, au cumpărat caiete în care și-au scris amintirile, dar le-au dat și la prieteni și cunoștințe care au scris cuvinte de felicitare, cântece sau alte texte în acest caiet. Autorul lucrării analizează și interpretează caietul-manuscris al husarului Károly Lukács, scris între 1910-1913.

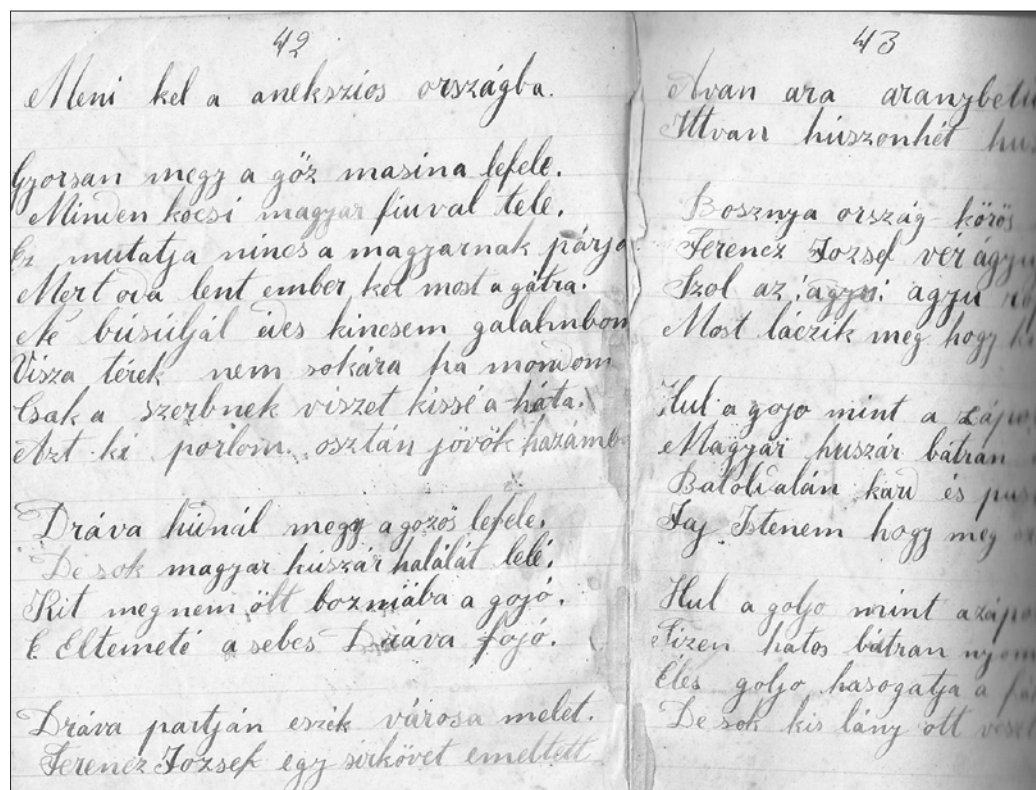
Popular manuscript booklet of the hussar Károly Lukács from Csíkdánfalva (Dănești)

(Abstract)

At the end of the 19th century it became fashionable among boys enrolled in the army or those that served their apprenticeship, as well as among girls to keep memories of this period of their life. So they bought booklets in which they wrote down their memories, but they also gave them to their friends and acquaintances to write good wishes, songs or other texts in it. The author analyzes and interprets the manuscript booklet of the hussar Károly Lukács written between 1910 and 1913.

1. ábra A füzet borítója. Huszár (olvashatatlan) Lukács Károly 1910 béli 2 huszár ezred 6 század fekete halom.
A borító belső oldalán: Lukács Károly 1910 béli Bécs

2. ábra Lukács Károly kézírása

3. ábra Lukács Károly kézírása: Lukács Károly 1910. Szolgálatom emléke. Fényképezte Ambrus-Mátyás Mária

4. ábra Lukács Károly sírja a dánfalvi temetőben. Fényképezte Ambrus-Mátyás Mária

5. ábra Lukács Károly átalakított háza, Lukácsok utcája 713. szám